

Najdus, Walentyna

Polacy w Rewolucji Październikowej : w XXXV rocznicę Rewolucji Październikowej

Przegląd Historyczny 43/3-4, 435-472

1952

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

WALENTYNA NAJDUS

POLACY W REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ

(w XXXV rocznicę Rewolucji Październikowej)

„...Robotnicy polscy, których zawierucha wojenna przygnała na Wschód, stanęli pod sztandarem rewolucji rosyjskiej, w jej rozwoju i suwerenności upatrując jedyną rękojmnię własnego wyzwolenia“.

(Trybuna nr 17, Piotrogród, 23 września 1917 r.)

I. W walce o wolność społeczną i narodową

Rewolucja 1917 r. w Rosji już w pierwszym swym burżuazyjno - demokratycznym etapie miała charakter antyimperialistyczny. Rozwijała się ona w walce o przekształcenie wojny imperialistycznej w wojnę domową. Jednym z warunków jej zwycięstwa było stosowanie „tatyki wykorzystania wszelkich ruchów rewolucyjnych w łonie uciskanych narodowości w celu obalenia imperializmu“.¹

Hasło pokoju demokratycznego widniejące na jej sztandarach oparte było na internacjonalistycznej zasadzie głoszonej przez partię bolszewicką, sformułowanej przez towarzysza S t a l i n a w 1913 roku: „naród jest suwerenny a wszystkie narody równouprawnione“.²

Droga walki z reakcją, walki z imperializmem o pokój oparty na prawie do samookreślenia narodów była jedyną drogą prowadzącą do wolności Polski. Torowała ją rewolucja rosyjska.

„Rewolucja rosyjska, której zwycięstwo pokój taki sprowadzić musi przynosząc wolność i braterstwo ludów całej Europy i nam, robotnikom

¹ J. S t a l i n: VII (kwietniowa) konferencja SDPRR (bolszewików). Przemówienie końcowe w kwestii narodowej 29 kwietnia 1917 r. Dzieła, t. 3., wyd. pol., s. 66.

² J. S t a l i n: Marksizm a kwestia narodowa. Dzieła, t. 2, s. 317.

polskim, zapewnia rzeczywiste i zupełne wyzwolenie narodowe, niepodległą i zjednoczoną Rzeczpospolitą Polską buduje na gruzach imperializmu rosyjskiego, niemieckiego, austriackiego, niepodległą Polskę w związku wolnych ludów Europy“, głosiła w swej odezwie marcowej egzekutywa moskiewskiej grupy SDKPiL.

Pierwszym krokiem na drodze do wolności narodowej i społecznej ludu polskiego było obalenie caratu.

„Obalenie caratu — oznajmia 22 marca 1917 r. moskiewska grupa SDKPiL — daje nam nie tylko tę wolność polityczną, którą dziś mamy nareszcie: wolność słowa i druku, wolność zebrań i związków, wolność pracy i walki o nasze interesy robotnicze, ale przynosi nam również wolność narodową, zwiastuje nam zjednoczenie rozdartego przed laty, przemocą trzech carów narodu“. ³

Linia polityczna SDKPiL oparta na zasadzie wspólnej walki polskiego i rosyjskiego proletariatu, wiążąca losy walki polskiej klasy robotniczej z perspektywą rewolucji rosyjskiej, została potwierdzona przez dalszy rozwój rewolucji.

Dając wyraz braterstwu walczących o wolność ludów, piotrogrodzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, w dwa dni po swoim powstaniu, na wniosek bolszewików oświadczyła, że „demokracja w Rosji stoi na stanowisku uznania samookreślenia politycznego narodów i oznajmia, że Polska ma prawo do całkowitej wolności pod względem państwo-międzynarodowym“. ⁴

Rewolucja Lutowa nie spełniła pokładanych w niej nadziei. Nie dała ona masom ludowym Rosji ani pokoju, ani też ziemi, nie dała wolności narodom uciskany. Rząd Tymczasowy wysyłał wyprawy karne przeciwko chłopom, którzy usiłowali sięgnąć po własność obszarniczą. Uznał on tajne umowy zawarte przez carat i zapewnił rządy Ententy, że będzie kontynuował działania wojenne. Działalność Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich paraliżowało eserowsko-mieńszewickie kierownictwo. Tylko rewolucja, któraby obaliła rządy burżuazji rosyjskiej, rewolucja socjalistyczna, mogła w tej sytuacji zrealizować zadania demokratyczne: zawrzeć pokój, skonfiskować ziemię obszarniczą, dać uciemiężonym narodom prawo do samookreślenia.

³ W zbiorze dokumentów i materiałów: W XXXV rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej (Warszawa, 1952, s. 171), odezwa ta opublikowana została bez daty. Tymczasem datę jej ukazania się można w przybliżeniu ustalić na podstawie pism współczesnych. D z i e n n i k P i o t r o g r o d z k i opublikował ją 22 marca 1917 r.

⁴ J. S t a l i n: Wybór dokumentów w sprawie polskiej. Orędzie do narodu polskiego. Warszawa 1949, s. 3.

W kwietniu partia bolszewicka rozpoczęła szeroko zakrojoną pracę masową o przegrupowanie sił klasowych, któreby mogło zapewnić przejście do drugiego etapu rewolucji. VII ogólnorosyjska konferencja, jednomyślnie przyjęła leninowski plan przerastania rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w rewolucję socjalistyczną.

Konferencja kwietniowa na wniosek towarzysza Stalina raz jeszcze potwierdziła, że partia bolszewicka wiąże nierozzerwalnie walkę o wyzwolenie mas ludowych spod ucisku klasowego z walką o ich wyzwolenie spod ucisku narodowego. L e n i n zaś w swym przemówieniu na konferencji podkreślił, że bolszewicy bronią praw narodu polskiego do samookreślenia, do oddzielenia, do samodzielnego bytu państwowego.

„Jeśli Finlandia, jeśli Polska, Ukraina oddzieli się od Rosji, nie ma w tym nic złego. Cóż tu jest złego? Kto powie to, ten jest szowinistą“.⁵

Rewolucja rosyjska otworzyła przed narodem polskim perspektywę społecznego i narodowego wyzwolenia. Szybki rozwój wydarzeń rewolucyjnych, aktywizował polskie masy pracujące. W marcu i kwietniu 1917 w Piotrogradzie i w Moskwie niemal codziennie odbywały się zebrania i wiece Polaków. Dla przykładu wystarczy podać, że 3 marca w Piotrogradzie odbyły się dwa polskie zebrania publiczne oraz wiec, który spontanicznie przekształcił się w demonstrację. 5 marca polski wiec zgromadził setki ludzi. 6 marca w Moskwie na wiec, na którym przemawiał Feliks D z i e r ż y ń s k i, przyszło tysiąc Polaków.⁶ Jak liczny był udział proletariatu polskiego w wystąpieniach ulicznych, świadczy fakt, że 12 marca w pochodzie robotników moskiewskich kroczył pod sztandarami SDKPiL i PPS Lewicy oddział polski liczący 6000 osób.⁷ Do wspólnej walki stanęli wraz z ludem rosyjskim robotnicy polscy od lat pracujący w Rosji, uchodźcy z terenów przyfrontowych, ewakuowani w głąb Rosji kolejjarze — Polacy i część lewicowej młodzieży, która bojkotując zrusyfikowane uczelnie w kraju wolała wyjechać na studia do Rosji.⁸ Coraz

⁵ W. L e n i n: Siódma (kwietniowa) ogólnorosyjska konferencja SDPRR(b). Mowa o kwestii narodowej. Dzieła, t. 24, ros. wyd. 4-te, s. 264—265.

⁶ Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VI. Wiece polskie w marcu 1917 r.

⁷ Trybuna nr. 3, 10(23) czerwca 1917 r.

⁸ PPS-Frakcja, usiłując zerwać więzy łączące młodzież polską z rewolucyjnym ruchem rosyjskim, proponowała zastosować bezwzględny bojkot szkolnictwa rosyjskiego zarówno na ziemiach polskich, jak i w rdzennej Rosji. SDKPiL natomiast stała na stanowisku, że należy bojkotować zrusyfikowane uczelnie w kraju, ale można studiować w cesarstwie.

to żywszy udział w życiu politycznym brali żołnierze Polacy. Najbardziej czynni byli wczorajsi więźniowie polityczni i zesłańcy uwolnieni przez rewolucję. Na wiecach i zebraniach polskich w Moskwie często występował przywódca SDKPiL, do niedawna więzień caratu — Feliks Dzierżyński.

W toku walki rosły szeregi socjaldemokracji polskiej. We wszystkich większych ośrodkach przemysłowych działały grupy SDKPiL. W październiku 1917 r. było ich 27,⁹ w styczniu 1918 r. — 32,¹⁰ w maju 1918 r. — 34.¹¹ Współdziałały one z partią bolszewicką.

Walka rewolucyjna wymagała koordynacji sił. Nie wystarczała jedność działania. Wśród polskich rewolucjonistów umacnia się przekonanie o niezbędności jedności organizacyjnej z awangardą proletariatu rosyjskiego. Tradycje tej jedności sięgały czasów pierwszej rewolucji rosyjskiej.¹²

3 marca zebranie moskiewskiej grupy SDKPiL postanowiło „wziąć jak najczynniejszy udział w rewolucji przez wstąpienie do szeregów Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji oraz przez nawoływanie wszystkich obywateli polskich, aby poszli ich śladem“.¹³ 26 marca konferencja moskiewskiej grupy SDKPiL w obecności członka Zarządu Głównego, członków komitetów partyjnych z Polski oraz zarządów związków zawodowych znajdujących się pod wpływem SDKPiL „uważając jedność ruchu socjaldemokratycznego na danym terytorium jako absolutnie nieo-

⁹ T r y b u n a Nr 21, 21 października 1917 r. wymienia następujące grupy SDKPiL w Rosji: Piotrogrodzka, Moskiewska, Kronsztadzka, Szlisselburska, Pskowska, Kurska, Smoleńska, Tułska, Woroneńska, Aleksandrowska, Charkowska, Kramatorska (gub. Charkowska), Kijowska, Jekaterynosławska, Lubimowska (gub. Jekaterynosławska), Nikołajewska (gub. Chersońska), Homelska, Mołodoczeńska, Zaporosko-Kamieńska, Nachiczewańska, Symferopolska, Sartańska, Samarska, Carycyńska, Rostowska, Tyfliska. W 1918 r. spotykamy w T r y b u n i e wzmianki o następujących grupach: Odeska, Bakińska, Tyfliska, Astrachańska, Kazańska, Ługańska, Tambowska, Łużska, Witebska, Permska, Newiańska na Uralu, Omska, Krasnojarska, Irkucka, Troicka.

¹⁰ Materiały I Konferencji grup SDKPiL w Rosji. T r y b u n a nr 29, Piotrogród 21 stycznia 1918 r.

¹¹ Materiały II Konferencji grup SDKPiL w Rosji. T r y b u n a nr 69, Piotrogród 15 maja 1918 r.

¹² SDKPiL wstąpiła do SDPRR na IV zjeździe w 1906 r. Na V zjeździe poparła bolszewików. Łączność organizacyjna została zerwana z chwilą, gdy walka bolszewików z oportunistami doprowadziła do usunięcia mieńszewików z partii i utworzenia samodzielnej partii bolszewickiej w styczniu 1912. Zarząd Główny SDKPiL potępiając mieńszewików jako wrogów rewolucyjnej partii marksistowskiej nie mógł się jednakże zdecydować na tak radykalne rozstrzygnięcie, wystąpił w obronie „jedności partii“ nie rozumiejąc, że rzeczywista jedność może powstać tylko na gruncie jedności podstaw teoretycznych, programowych i taktycznych. Wbrew zastrzeżeniom Zarządu Głównego organizacje krajowe dążyły do zbliżenia z bolszewikami. Ich przedstawiciele byli obecni na konferencji KC SDPRR(b) z aktywnym partyjnym zwolnianej w 1913 r. w Poroninie podczas pobytu tam Lenina.

¹³ P r a w d a 11 marca 1917 r.

dzowną i za niedopuszczalny podział partii proletariackich według zasad narodowościowych uchwała wstąpienie członków grupy moskiewskiej SDKPiL do Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji bolszewików, która w sprawach zasadniczych zarówno w przeszłości jak i obecnie jest nam najbardziej bliska“.¹⁴

13 kwietnia „P r a d a“ opublikowała wiadomość o wstąpieniu do SDPRR(b) także piotrogrodzkiej grupy SDKPiL.¹⁵

16 maja konferencja kwietniowa partii bolszewickiej podkreśliła znaczenie zjednoczenia organizacji proletariackich dla zwycięstwa sprawy robotniczej. „Interesy klasy robotniczej wymagają zlania robotników wszystkich narodowości Rosji w jedynych organizacjach proletariackich: politycznych, związkowych, spółdzielczo-oświatowych itd. Tylko takie zlanie w jedynych organizacjach robotników różnych narodowości umożliwia proletariatowi prowadzenie zwycięskiej walki z międzynarodowym kapitałem, z burżuazyjnym nacjonalizmem“.¹⁶

Grupy SDKPiL wewnątrz wspólnej partii zachowały odrębność organizacyjną.¹⁷ Na początku czerwca powołały własny Komitet Wykonawczy z siedzibą w Piotrogradzie. Miał on odtąd jednoczyć organizacyjnie wszystkie grupy SDKPiL w Rosji, stanowić łącznik między nimi i z KC SDPRR(b), reprezentować je na zewnątrz, utrzymywać kontakt z organizacjami socjaldemokratycznymi w kraju, zwoływać ogólnorosyjskie konferencje partyjne.¹⁸ Oficjalnym organem Komitetu Wykonawczego była „T r y b u n a“, tygodnik wychodzący od 1 czerwca 1917 r. w Piotrogradzie. Nakład jego rósł nieustannie, osiągnął w listopadzie 1918 r. 11.500 egzemplarzy;¹⁹ jak na owe czasy była to pokaźna cyfra.

¹⁴ Socjaliści w chwili bieżącej. Materiały do Wielkiej Rewolucji 1917 r. Moskwa 1917, s. 143.

¹⁵ Proces przyłączenia się do SDPRR(b) poszczególnych grup SDKPiL w Rosji został w zasadzie zakończony w czerwcu 1917 r.

¹⁶ L e n i n: Rezolucje w kwestii narodowej. Dzieła, t. 24, wyd. 4-te, s. 270.

¹⁷ Jako odrębna grupa występowała SDKPiL nieraz na zewnątrz. Tak 1 czerwca 1917 r. egzekutywa moskiewskiej grupy SDKPiL wysłała swego przedstawiciela na konferencję zimmerwaldczyków w Sztokholmie nastawiając go na walkę z prawicowymi i centrystycznymi elementami. (Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej t. L/IX nr 10a). W grudniu 1918 r. SDKPiL wydelegowała swoich przedstawicieli do rokowań pokojowych w Brześciu. Przybyli oni jako reprezentanci milionowych mas uchodźstwa polskiego w Rosji w składzie delegacji radzieckiej. W toku rokowań wystąpili z własną deklaracją w imieniu narodu polskiego.

¹⁸ Odbyły się trzy konferencje grup SDKPiL w Rosji: w styczniu, w maju i w listopadzie 1918 r.

¹⁹ Sprawozdanie z działalności grup SDKPiL od 2 do 3 konferencji partyjnej. M i o t, 24 grudnia 1918 r. Czasami nakład Trybuny wzrastał gwałtownie. Tak wysłano raz w 1918 r. na front 80.000 egzemplarzy (mogły one co prawda pochodzić z kilku dni, ale nawet w tym wypadku nakład musiał być znacznie większy od 11.000)

Owa struktura organizacyjna, odbiegająca od ogólnie przyjętej struktury partii robotniczej, opartej o jednostki produkcyjne i terytorialne a nie narodowościowe, tłumaczyła się tym, że pobyt w Rosji dla większości Polaków miał charakter czasowy. Kierując walką uchodźców polskich w Rosji, organizacje SDKPiL liczyły się nieustannie z perspektywą ich powrotu do Polski, podkreślały swą łączność z organizacjami SDKPiL działającymi w kraju, bacznie śledziły każdy przejaw oporu wobec rządów okupantów i ich marionetek, przede wszystkim zaś rozwój ruchu strajkowego, który ożywił się w Polsce wczesną wiosną 1917 i narastał pod wpływem Rewolucji Lutowej w Rosji. Od zwycięstwa rewolucji w Rosji, od rozwoju ruchu masowego w kraju zależała przyszłość Polski.

Lecz walcząc o wolność narodu polskiego, kierownictwo grup SDKPiL w Rosji nie przewyciężyło jeszcze swoich zastrzeżeń, dotyczących leninowsko-stalinowskiego programu w kwestii narodowej. Obawiało się ono wciąż jeszcze, że przyznanie narodowi polskiemu prawa do samookreślenia i do oddzielenia od Rosji, prawa do niepodległego bytu, które głosiła partia bolszewicka, wzmocni w masach polskich nastroje nacjonalistyczne, zaszczepiane im przez polską burżuazję. L e n i n na konferencji kwietniowej udowodnił, jak błędna i szkodliwa jest taka koncepcja, wskazał, że wychowanie narodu uciskanego w duchu internacjonalizmu i braterstwa narodów musi iść w parze z uznaniem przez naród panujący prawa narodu uciskanego do oddzielenia się, do samodzielnego bytu państwowego. Przymus bowiem oddala, wolność zbliża narody. „Swoboda zjednoczenia zakłada swobodę oderwania“.²⁰

Mimo błędów ciężących wciąż jeszcze na SDKPiL, była ona czołową partią polskiego proletariatu, skupiała w swych szeregach elementy klasowo uświadomione, politycznie przodujące, bojowe i ofiarne, pociągała za sobą żołnierzy i radykalizującą się inteligencję.

Na polskim terenie robotniczym, ramię w ramię z organizacją SDKPiL powstawały sekcje PPS-lewicy. W maju powołały one jako swe ciało kierownicze Centralny Komitet Wykonawczy.²¹ Organem jego był R o b o t n i k w R o s j i, wychodzący w Piotrogradzie od 20(7) lipca 1917 r.²²

Organizacja PPS-lewicy szybko rosła. W marcu sekcja piotrogrodzka liczyła zaledwie — 12, w końcu maja — 160, w październiku — 250 człon-

²⁰ W. L e n i n: Dzieła t. 24, wyd. 4-te, s. 265.

²¹ Pierwszy okólnik CKW PPS jest datowany: Piotrogród 20(7) maja 1917 r. Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej. Teka L/IX.

²² Organ naczelny PPS-lewicy w kraju nosił nazwę R o b o t n i k. (Nie należy mieszać z pismem o tej samej nazwie wydawanym przez piłsudczykowską PPS-Frakcję).

ków.²³ Sekcja moskiewska na początku maja liczyła 18, 1 grudnia już — 1000 osób.²⁴ Na prowincji liczba sekcji wzrosła do 33.²⁵

PPS-lewica gorąco witała Rewolucję Lutową. Nawoływała do współdziałania polskich i rosyjskich elementów demokratycznych.²⁶ Omawiając w swych wydawnictwach wiosną i latem 1917 r. drugą rewolucję rosyjską, podkreślając demokratyczny charakter dokonanego przewrotu, nie spostrzegła jednak, że po obaleniu caratu i ustanowieniu republiki rewolucja rosyjska zmierza do swego drugiego etapu i przerasta w rewolucję socjalistyczną. Odgradzając się od PPS-Frakcji, piętnując polskich i rosyjskich nacjonalistów, jako agentów imperializmu, zdrajców interesów własnego narodu, PPS-lewica zatrzymała się jednak na pozycji centrystycznej, charakterystycznej dla większości ugrupowań zimmerwaldzkich. Na terenie Rosji jej kierownictwo poparło rosyjskich reprezentantów centryzmu, a mianowicie mieńszewików martowców.²⁷ Potępiając prawicowych mieńszewików jako oportunistów „ministerialistów“ i przeciwstawiając im rzekomych internacjonalistów martowców, CKW PPS-lewicy przeoczał fakt, sygnalizowany wielokrotnie przez jego własne organizacje terenowe, że martowcy nie zerwali bynajmniej więzi organizacyjnej z elementami otwarcie rewizjonistycznymi, stanowili oni jedynie odłam tej samej partii; stanowisko ich było zresztą w istocie rzeczy zamaskowanym rewizjonizmem.

Rewolucja Lutowa, przerastanie rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w socjalistyczną, wstrząsnęło masą członkowską PPS-lewicy, wywołało poważny ferment ideologiczny w jej szeregach. Pod naciskiem własnych dołów, oraz wobec odpływu mas od mieńszewików różnych odcieni nie wyłączając martowców,²⁸ CKW PPS-lewicy krok za krokiem odchodzi

²³ Sprawozdanie sekcji piotrogrodzkiej. *R o b o t n i k w R o s j i*, nr 12. 20(7) lipca 1917 r.

²⁴ Sprawozdanie z sekcji moskiewskiej PPS-lewicy od 1 maja do 1 grudnia 1917 r. Archiwum Wydz. Historii Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej L/XI. nr 59.

²⁵ Sprawozdanie CKW PPS (nie datowane, z treści wynika, że zostało ono napisane po pokoju brzeskim, a więc w 1918 r.). (Archiwum Wydz. Historii Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej t. L/XI. nr 1). W pierwszej konferencji sekcji i grup PPS-lewicy w Rosji w dniach 16—18 sierpnia 1918 r. wzięły udział organizacje: Moskiewska, Piotrogrodzka, Niżegorodzka, Ostrogońska, Saratowska, Sormowska. W roku 1917 istniały prócz wyżej wymienionych m.in. następujące sekcje: Charkowska, Kijowska, Jekaterynosławaska, Odeska, Aleksandrowska, Permska, Bierzdańska. Były poza tym sekcje na Syberii i na Zakaukaziu.

²⁶ *P r o m i e ń*, Piotrogród 30 marca 1917 r.

²⁷ Martow — jeden z przywódców mieńszewików — typowy reprezentant centryzmu. Na początku I wojny światowej zajął pozycję pacyfistyczną. Zwolenników jego nazywano „internacjonalistami“. Wobec Rewolucji Październikowej zajął on kontrewolucyjne stanowisko.

²⁸ Tak np. w wyborach do Rady Miejskiej Piotrogradu lista martowców (poparta przez miejscową sekcję PPS-lewicy) uzyskała zaledwie 4% głosów. (*R o b o t n i k w R o s j i* nr 5, 17(30) października 1917 r.).

od swych wczorajszych sprzymierzeńców. Jeśli spojrzemy na ten proces z perspektywy historycznej, okaże się, że podczas gdy mieńszewicy „internacjoniści“ od haseł pacyfistycznych stoczyli się do obrony imperia- lizmu i od pozycji centrystowskich (a więc oportunistycznych w swej istocie, lecz zamaskowanych lewicowym frazesem) przeszli na pozycje ot- wartej kontrrewolucji, PPS-lewica na terenie Rosji odbyła ewolucję w przeciwnym kierunku, zrywając w swej większości z dotychczasowymi sprzymierzeńcami i wyzbywając się stopniowo mieńszewickiego balastu.

Odejście PPS-lewicy w Rosji od pozycji nawpół mieńszewickich oraz zbliżenie się do bolszewików było procesem długotrwałym. W 1917 r. ce- chowała ją wciąż jeszcze charakterystyczna dla tej partii połowiczność. W stosunku do walki między bolszewikami a mieńszewikami — repre- zentującymi faktycznie lewe skrzydło obozu burżuazyjnego, PPS-lewica zajęła stanowisko pojednawcze, nawoływała do zgody, do połączenia bol- szewików z mieńszewikami „internacjonalistami“ w jedną partię.²⁹

PPS-lewica nie rozumiała wówczas, że partia, która tolerowałaby w swych szeregach przeciwników rewolucji socjalistycznej, przeciwników idei dyktatury proletariatu, nie byłaby bynajmniej rewolucyjna.

Obserwujemy w kierownictwie PPS-lewicy charakterystyczne cofanie się przed oceną wypadków, przed wyciągnięciem wniosków politycz- nych.³⁰ Pod naciskiem radykalizujących się dołów pozostawia ono nieraz organizacjom terenowym wolną rękę w nawiązywaniu bloków wybor- czych, uważa za dopuszczalne popieranie od wypadku do wypadku je- dnego czy drugiego odłamu SDPRR.³¹

Znaczna część organizacji terenowych PPS-lewicy zbliżyła się do bol- szewików. Były to zwłaszcza te organizacje, które liczyły w swych sze- regach większy niż inne sekcje procent robotników, działały w wielkich ośrodkach proletariackich, w których szczególnie silne było oddziaływanie

²⁹ Sprawozdanie sekcji piotrogrodzkiej. *R o b o t n i k w R o s j i*, nr 1—2 7(20) lipca.

³⁰ Jako ciekawa ilustracja może posłużyć protokół posiedzenia CKW PPS-lewicy z dn. 19 lipca 1917 r., poświęcony ocenie czerwowego kryzysu politycznego, kiedy to półmilionowa demonstracja w stolicy pod hasłami „precz z wojną imperialistycz- ną“, „precz z 10-ma ministrami kapitału“, „cała władza w ręce Rad“ wywołała przesilenie rządowe. Protokół ogranicza się do skonstatowania faktów. Brak w nim wniosków politycznych. Kończy się stwierdzeniem, że „CKW żadnych uchwał nie pobiera w związku z poprzednimi wypadkami, czekając na inicjatywę towarzyszy Rosjan“ (Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 16).

³¹ To znaczy bolszewików czy też mieńszewików. (List CKW PPS w Rosji do sek- cji moskiewskiej z dnia 11.VI.1917). Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 19.

organizacji bolszewickich, istniały wpływowe grupy SDKPiL, jak sekcja moskiewska,³² sormowska,³³ charkowska,³⁴ kijowska.³⁵ Organizacje te nawoływały do głosowania na listę bolszewików podczas wyborów do Rad dzielnicowych, miejskich i Konstytuanty, ponieważ, jak stwierdza sekcja kijowska, lista ta jest „jedyną wyrazicielką rewolucyjnego proletariatu i rosyjskiej socjaldemokratycznej partii“. Natomiast sekcje PPS-lewicy na Syberii i Zakaukaziu oraz na froncie, gdzie przeważał element chłopski i wciąż jeszcze silne były wpływy eserowców i mieńszewików — popierały na ogół mieńszewików.³⁶

Ewolucja PPS-lewicy nie odbyła się bez walki. Wymowne są pod tym względem protokoły zebrań ogólnych, poszczególnych sekcji z r. 1917. Tak na przykład protokół z czerwcowego zebrania sekcji moskiewskiej wykazuje, że podczas gdy część zebranych ostro atakowała politykę zagraniczną Rządu Tymczasowego sprzeczną z interesami mas ludowych, niektórzy z obecnych usiłowali jej bronić.³⁷ Niektóre organizacje terenowe PPS-lewicy skłaniały się do porozumienia i współpracy z SDKPiL,³⁸ lecz nie usiłowały bynajmniej krytycznie rozpatrzyć istniejących między nimi różnic. Jednocześnie, zarówno kierownictwo jak i organizacje terenowe PPS-lewicy zdecydowanie odrzucały wszelkie propozycje współpracy z polskimi ugrupowaniami burżuazyjnymi: z Narodową Demokra-

³² Odezwa Komitetu moskiewskiej sekcji PPS-lewicy w sprawie wyborów do Konstytuanty. (Arch. Wydz. Hist. Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 57 oraz sprawozdanie moskiewskiej sekcji, PPS, tamże nr 59). List CKW PPS-lewicy w Rosji do sekcji moskiewskiej z 11 czerwca 1917 r. aprobuje poparcie przez tę sekcję bolszewików w wyborach do Rad dzielnicowych pod warunkiem, by nie oznaczało to poparcia całej taktyki partii bolszewickiej. (Arch. Wydz. Hist. Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 19).

³³ Arch. Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 22.

³⁴ Protokół z 27 posiedzenia CKW PPS z 23 października (5 listopada) 1917 r. Arch. Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 39.

³⁵ Protokół z 29 posiedzenia CKW PPS z dnia 3(16) listopada 1917 r. (Arch. Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 39), oraz protokół posiedzenia Komitetu Kijowskiego PPS-lewicy z listopada 1917 r. (tamże 56, patrz także 45).

³⁶ Sprawozdanie CKW (PPS-lewicy) — nie datowane. (Archiwum Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 1).

³⁷ Protokół ogólnego zebrania sekcji moskiewskiej z czerwca 1917 r. Arch. Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 15.

³⁸ Sprawozdanie sekcji piotrogrodzkiej. *R o b o t n i k w R o s j i*, nr 1—2, dn. 7(20) lipca 1917. Do porozumienia z SDKPiL dąży także sekcja moskiewska, jak wskazuje na to sprawozdanie z 28 posiedzenia CKW PPS z 28 października (10 listopada) 1917 r. Arch. Wydz. Hist. Partii, teka L/XI nr 39.

cją i „demokratami“ spod znaku Lednickiego.³⁹ Stanowisko PPS-lewicy zbiegało się w tej sprawie ze stanowiskiem SDKPiL, która w odpowiedzi na list Lednickiego zawierający propozycję urządzenia narady w celu „ujednoczenia opinii politycznej polskiej na emigracji“, ustalenia „wspólnego programu politycznego“, oświadczyła, że nie może być wspólnego programu dla ugrupowań burżuazyjnych i socjaldemokratycznych.⁴⁰

Zaciętą walkę prowadziła PPS-lewica z piłsudczykowską PPS-frakcją. Gdziekolwiek organizacje terenowe PPS-lewicy, a nawet pewne grupy SDKPiL wstąpiły do tzw. polskich zjednoczeń socjalistycznych. Obejmowały one najrozmaitsze ugrupowania działające na terenie robotniczym, aż do PPS-frakcji, a czasem nawet do endeckiego Narodowego Związku Robotniczego włącznie. Zjednoczenia te powstały po Rewolucji Lutowej. Były one wyrazem pędu do jedności mas członkowskich organizacji działających na terenie robotniczym. Lecz jedność ta była realizowana kosztem linii politycznej, kosztem zacierania różnic ideologicznych i taktycznych istniejących między łączącymi się partiami. Przejawiało się to tam zwłaszcza, gdzie elementom oportunistycznym udawało się pochwycić kierownictwo zjednoczonej organizacji. Zjednoczenia socjalistyczne rozpadły się w 1918 r. wskutek wzrostu świadomości i aktywności politycznej ich członków pod wpływem rewolucji socjalistycznej oraz masowego przechodzenia ich do szeregów SDKPiL.⁴¹

II. M a n e w r y b u r ż u a z j i p o l s k i e j w o b l i c z u r e w o l u c j i

Rosnąca aktywność i rewolucyjna postawa mas ludowych niepokoiły burżuazję polską. Obawiała się ona silnego oddźwięku, jaki wywołała re-

³⁹ PPS-lewica odmówiła wysłania swych przedstawicieli na konferencję zwołaną przez Narodową Demokrację z udziałem ministra Alberta Thomasa a także na konferencję zwołaną przez Lednickiego, motywując swą odmowę zasadniczą różnicą zdań w sprawie wojny. *R o b o t n i k w R o s j i* nr 1—2 z dn. 7(20) lipca 1917 r. Lednicki był przywódcą tak zwanych „demokratów“.

⁴⁰ *T r y b u n a*, nr 4 z dnia 17(30) czerwca 1917 r. — odpowiedź sekcji piotrogrodzkiej na list Lednickiego z 3 czerwca.

⁴¹ Podsumowując pracę SDKPiL za r. 1917 w związku z I konferencją grup SDKPiL w Rosji, *T r y b u n a* z dn. 21 stycznia 1918 wspomina, że „zjednoczenia socjalistyczne żyjące kosztem zaciemnienia zasad socjaldemokratycznych i separatyizmu zaściankowego“ rozpadły się dzięki krytyce i działalności SDKPiL. Rezolucja I konferencji grup SDKPiL w Rosji głosi: „zważywszy, że wszelkie zjednoczenia socjalistyczne mogą się tworzyć jedynie kosztem obcinania haseł i żądań rewolucyjnych proletariatu, że w gruncie rzeczy sprowadzają się do zaciemniania świadomości klasowej i rozbijania jedności ruchu robotniczego, a więc i osłabienia frontu rewolucyjnego, konferencja wzywa wszystkich towarzyszy robotników do opuszczenia tzw. zjednoczeń socjalistycznych i wstępowania w szeregi rewolucyjnej socjaldemokracji“. (*T r y b u n a* nr 2(20) z 22 stycznia 1918 r.).

wolucja w polskich masach pracujących. Burżuazyjno-demokratyczna Rewolucja Lutowa nie godziła co prawda w nią bezpośrednio. Władzę ujął burżuazyjny Rząd Tymczasowy, obok niego jednak działały Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich. Dyktatura burżuazji występowała w swoistym splocie z demokratyczną dyktaturą proletariatu i chłopstwa reprezentowaną przez Rady.⁴²

W tej sytuacji burżuazja polska nie ma odwagi otwarcie wystąpić przeciwko rewolucji. Usiłuje natomiast za wszelką cenę zamaskować jej międzynarodowe znaczenie, oraz jej znaczenie dla narodu polskiego. Wszystkie polskie ugrupowania burżuazyjne w Rosji — od ND do PPS-fracji — głoszą „neutralność społeczeństwa polskiego wobec rewolucji rosyjskiej“, uzasadniając swą pozycję argumentem, że emigracja polska przebywa w Rosji, tylko „do pierwszego pociągu“, nie powinna więc wtrącać się w sprawy rzekomo wyłącznie wewnętrzno-rosyjskie,⁴³ obowiązuje ją bowiem „takt i rezerwa gościa“.⁴⁴ Jednocześnie nawołują one do „pokoju klasowego“ i do „zażegnania walk klasowych i partyjnych“,⁴⁵ do „zaniechania waśni i zorganizowania się“,⁴⁶ do „jedności i solidarności“,⁴⁷ czyli do „jedności wyzyskiwaczy i wyzyskiwanych, solidarności ciemnych i ciemionych“.

PPS-fracja usiłując osłabić w masach polskich przekonanie o międzynarodowym charakterze rewolucji, odsunąć je od walki rewolucyjnej, odizolować od bratnich szeregów robotników rosyjskich, występuje przeciwko „chęci zlania przejawów walki klasowej proletariatu różnych krajów“. Nawołuje robotników polskich do pozostania na uboczu walk rewolucyjnych, ostrzega przed udziałem w rewolucji.⁴⁸

„...Treść waszej neutralności jest nawskroś kontrrewolucyjna — oznajmia T r y b u n a głosicielom rzekomej odrębności interesów i drogi

⁴² Okres dwuwładzy zlikwidowany został na rzecz burżuazji w lipcu 1917 r. Całą władzę ujął Rząd Tymczasowy, a właściwie stojąca za nim generalicja.

⁴³ E c h o P o l s k i e nr 145. Moskwa 22 czerwca 1917 r.

⁴⁴ Odezwa Lednickiego, prezesa rady zjazdów Polskiej Organizacji Wojskowej w Rosji z 2 marca 1917 r. E c h o P o l s k i e, nr 55, Moskwa 3 marca 1917 r.

⁴⁵ Odezwa Akademickiego Związku Narodowego Młodzieży Polskiej w Mińsku. (Arch. Wyd. Hist. Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VI).

⁴⁶ Rezolucja zebrania polskich (burżuazyjnych) organizacji w Kijowie z 5 marca 1917 r. (G a z e t a P o l s k a nr 67, 11 marca 1917 r.).

⁴⁷ Wezwanie Rady Polskiej w Mińsku, „odezwa do Braci Robotników Polaków“ Chrześcijańskiego Związku Demokratycznego z 17 lipca (Arch. Wyd. Historii Partii, teka L/VI) oraz sprawozdanie z zebrania Związku Polaków Wojskowych (R o b o t n i k P o l s k i nr 1, Kijów 6 maja 1917 r.).

⁴⁸ T y g o d n i k R o b o t n i c z y nr 1, 20 stycznia (2.II.) 1918 r.

dziejowej ludu polskiego — bo neutralność taka prowadzi do osłabienia sił bojowych rewolucji międzynarodowej, wzmacnia natomiast siły międzynarodowego kapitału.⁴⁹

Usiłując skierować pęd polskich mas pracujących do organizacji w łożysko stowarzyszeń burżuazyjnych, polskie klasy posiadające zwołują wciąż nowe narady, konferencje i zjazdy, tworzą wciąż nowe stowarzyszenia i kluby. Chętnie wykorzystują przytem popularną nazwę „Rad“, zasłaniając nią kontrrewolucyjną treść. Tak powstały „Rady polskie“ ziem Mińskiej, ziemi Mohylewskiej, ziemi Witebskiej, „Rady polskie na Rusi“.⁵⁰

Aktywizują się organizacje centralne utworzone podczas wojny. Wśród uchodźców - Polaków, żołnierzy armii rosyjskiej i jeńców⁵¹ narodowości polskiej działa Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny. Organizacjom burżuazji polskiej w Rosji patronuje opanowany przez ND-cję Centralny Komitet Obywatelski.

Żonglując wobec mas frazesem o neutralności burżuazja polska od pierwszej chwili przyłącza się do obozu rosyjskiej kontrrewolucji. Opowiada się po stronie Rządu Tymczasowego. Ten z kolei ułatwia jej pozycję wydając 17(30) marca odezwę do Polaków.⁵² Zapowiada w niej „stworzenie niepodległego Państwa Polskiego, utworzonego ze wszystkich ziem zaludnionych w większości przez naród polski“. Samodzielność tego państwa miała być zresztą problematyczną, skoro samo jego powstanie i granice uzależnione były od zgody rosyjskiego Zgromadzenia Konstytucyjnego. Według projektu rosyjskiego rządu burżuazyjnego Polska miała zostać odbudowana jako państewko buforowe między Rosją a Niemcami, jako „mocna tama od naporu mocarstw centralnych na Słowiańszczyznę“.

Obowiązywał ją sojusz wojskowy z Rosją Guczkówów, Milukowów i Kiereńskich. Odezwa rządowa kończyła się wymownym wezwaniem „naprzód do boju...“ Miała ona sparaliżować rosnące w polskich masach ludowych nastroje rewolucyjne, przekonać je o konieczności dalszego prowadzenia wojny imperialistycznej. Tak też zrozumiała Rząd Tymczasowy burżuazja polska. Takie postawienie sprawy odpowiadało jej wła-

⁴⁹ T r y b u n a nr 23, 11 listopada 1917 r.

⁵⁰ Na zaproszenie Rządu Tymczasowego wysyłają one swych reprezentantów na tzw. Naradę Państwową zwołaną w sierpniu 1917 r. do Moskwy.

⁵¹ Byłych żołnierzy armii niemieckiej i austriacko-węgierskiej.

⁵² S p r a w a P o l s k a nr 11—12, Piotrogród 31 marca 1917 r.

snym zamierzeniem.⁵³ Podobnie jak burżuazja rosyjska, zainteresowana była ona w dalszym prowadzeniu wojny imperialistycznej. Dał temu wyraz Stanisław Grabski, gdy w imieniu delegacji dziękczynnej wysłanej przez polskie organizacje burżuazyjne oświadczył premierowi ks. Lwowowi: „Wasza wojna — nasza wojna“.⁵⁴ Zjazd Narodowej Demokracji, zwołany do Moskwy na 20 lipca 1917 potępił jako rzekomo „sprzeczne z interesem polskim wszystko co prowadzi do przedwczesnego zakończenia wojny“ i wezwał do walki z „prądami pacyfistycznymi“ w rzeczywistości zaś z antyimperialistycznym, rewolucyjnym ruchem mas.⁵⁵ Do jak najaktywniejszego udziału w wojnie imperialistycznej nawoływały uchwały zjazdu sierpniowego uzależnionego od endecji Narodowego Związku Robotniczego.⁵⁶

Aby nadać pozory, że zapowiedzi zawarte w odezwie marcowej są spełniane, Rząd powołał Komisję Likwidacyjną, która miała za zadanie wyświecić miejsce pobytu i stan majątkowy instytucji państwowych i społecznych ewakuowanych z Kongresówki. W Komisji Likwidacyjnej zasiędlili przedstawiciele poszczególnych ministerstw Rządu Tymczasowego, kleru katolickiego oraz polskich organizacji obszarnicznych i burżuazyjnych,⁵⁷ którzy, jak podawała prasa rządowa, mieli reprezentować w niej społeczeństwo polskie. Prezesem mianowany został Aleksander Le-dnicki.

Strach przed rewolucją połączył w Rosji u boku Rządu Tymczasowego przedstawiciele różnych orientacji burżuazji polskiej — „aktywistę“ Le-

⁵³ Nawołując do ugody z caratem, a jednocześnie szermując hasłem walki z Niemcami, usiłowała ND nienawiść mas polskich do zaborców wykorzystać w interesie rządu carskiego i całej Ententy.

Już w 1916 r. w memoriale złożonym na ręce ambasadora carskiego w Paryżu — Izwołskiego, prezes Wydziału Wykonawczego Komitetu Narodowego Roman Dmowski wysuwa wspólną walkę z Niemcami, poparcie przez burżuazję polską zaborczych imperialistycznych planów caratu jako platformę ugody.

⁵⁴ S p r a w a P o l s k a nr 11—12 Piotrogród 31 marca 1917 r. Delegacja została wysłana przez polskie koła poselskie tzn. byłych posłów do Dumy carskiej i tzw. Komitet Narodowy. W imieniu tego ostatniego wystąpił Zygmunt hr. Wielopolski, a Stanisław Grabski przemawiał rzekomo w imieniu Galicji.

⁵⁵ T r y b u n a nr 19, Moskwa, 7 października 1917 r.

⁵⁶ R o b o t n i k w R o s j i nr 6, 12 listopada 1917 r. Zjazd odbył się w Moskwie 18—20 sierpnia 1917 r. Wobec perspektywy rewolucji socjalistycznej, a co za tym idzie dotkliwej klęski, jaką odniosła koncepcja ugody z reakcją rosyjską, burżuazja polska spod znaku ND coraz to śmieiej formułuje własny program zaborczy, program podbojów na wschodzie zamaskowany frazesem o utworzeniu „federacji narodów związanych historycznie z narodem polskim“.

⁵⁷ W Komisji Likwidacyjnej były reprezentowane następujące organizacje: Kościół rzymsko-katolicki, Centralny Komitet Obywatelski, Centralne Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Kredytowe Ziemskie Królestwa Polskiego i Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny.

dnickiego liczącego dotąd na zwycięstwo mocarstw centralnych i Wł. Grabskiego, przywódcę orientacji rosyjskiej. Zgoda jednak nie trwała długo. Wzrost sił obozu rewolucyjnego i słabość pozycji Rządu Tymczasowego ujawniona przy zgnieceniu kontrrewolucyjnego powstania Kornilowa (w sierpniu 1917 r.) zaostrzyła tarcia między różnymi ugrupowaniami burżuazji polskiej i spowodowała wyjście z Komisji Likwidacyjnej wysłanników większości reprezentowanych w niej organizacji.⁵⁸ Bezpośrednim powodem tego kroku było mianowanie przez Rząd Tymczasowy na wniosek Lednickiego rady przybocznej przy Prezesie Komisji Likwidacyjnej. Dotknięta tym uczuła się endecja, kwestionując zarówno rozszerzenie kompetencji Aleksandra Lednickiego, jak i sam skład rady przybocznej. Te właśnie wewnętrzne w obliczu zbliżającej się klęski dziejowej, jaką burżuazja poniosła w Rewolucji Październikowej, świadczą o miotaniu się burżuazji polskiej w poszukiwaniu nowego oparcia, nowej, „pewniejszej“ orientacji politycznej. Endecja szuka nowego patrona we Francji i za oceanem w Stanach Zjednoczonych, Lednicki wraca pod skrzydła opiekuńcze mocarstw centralnych reprezentowanych w RSFRR przez posła niemieckiego Mirbacha i gdy Rewolucja Październikowa zmiołła Rząd Tymczasowy, legitymuje się w swej dalszej, otwarciu kontrrewolucyjnej działalności na terenie Państwa Radzieckiego nominacją Rady Regencyjnej.⁵⁹

III. W a l k a o w o j s k o .

Manewrując, maskując starannie swe cele i rozwijając przy tym gąszczową działalność organizacyjną, czołowa partia burżuazji polskiej w Rosji — Narodowa Demokracja dąży jednocześnie do wzmocnienia siły zbrojnej kontrrewolucji. Na armię rosyjską nie można było liczyć. Na zapleczu w garnizonach i na froncie, nieomal na linii ognia, odbywały się masówki i wiece. Żołnierze żądali ziemi i pokoju. Komitety żołnierskie miały nieraz większy posłuch niż dowództwo. Narazie co prawda przeważali tam mieńszewicy i eserowcy, lecz wpływ ich gwałtownie malał w miarę jak w ogniu rewolucji demaskowały się ich programy i hasła, rósł natomiast wpływ bolszewików. Endecja, która do niedawna wią-

⁵⁸ Z Komisji Likwidacyjnej wystąpili: Władysław Grabski, Seweryn ks. Czwerteyński, Jan Mrozowski i Jerzy Ledóchowski, przedstawiciele Centralnego Komitetu Obywatelskiego, Centralnego Towarzystwa Rolniczego, Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego Królestwa Polskiego i Polskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny (Archiwum Wydz. Hist. Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VI oraz Z d o k u m e n t ó w c h w i l i nr 78, 24 listopada 1917 r.).

⁵⁹ H a s ł o nr 17, Charków, 2 czerwca 1918 r.

zała swe plany ze zwycięstwem wojsk carskich, obecnie dążyła do wyodrębnienia żołnierzy Polaków z ogarniętej wrzeniem rewolucyjnym armii rosyjskiej, stworzenia z elementów nieuświadomionych, zatrutych szowinistyczną i klerykalną propagandą odrębnych polskich formacji wojskowych.⁶⁰ Plan jej popierał Rząd Tymczasowy, generalicja rosyjska, a przede wszystkim rządy i sztaby generalne Ententy. Dopóki istniał rząd carski, traktowały one oficjalnie sprawę polską jako sprawę wewnątrzno-rosyjską.^{60a} Usiływały jednocześnie wykorzystać ją także w poufnych rokowaniach z rządem austriacko-węgierskim o pokój separatystyczny.⁶¹ Po Rewolucji Lutowej poparły oświadczenie Rządu Tymczasowego w sprawie polskiej, lecz słabość tego rządu, niepewność, jaką pozycję zajmie armia rosyjska w miarę dalszego rozwoju rewolucji, zmusiła sztaby generalne Ententy do zwrócenia bacznej uwagi na żołnierzy Polaków, nie wyłączając jeńców wojennych, byłych żołnierzy armii niemieckiej i austro-węgierskiej. Usiłowano wykorzystać ich nienawiść do niemiecko-austriackich imperia-
listów, by stworzyć formacje zbrojne, któreby można rzucić na front przeciwko państwow centralnym i na front wewnętrzny przeciwko rosyjskiej rewolucji.^{61a}

Zainicjować utworzenie armii reakcji polskiej w Rosji miał zjazd wojskowych Polaków w Piotrogradzie. O sposobie, w jaki odbywały się „wybory“ delegatów na zjazd świadczy korespondencja żołnierzy Polaków 3 dywizjonu parku gwardii z Tomska, opublikowana w organie PPS-le-

⁶⁰ Postanowienie Polskiego Klubu Narodowego z 17(30) kwietnia 1917 r. *Gazeta Polska* nr 97, 19.IV.1917. Memoriał do Rządu Tymczasowego z 15 maja 1917 r. Arch. Wydz. Hist. Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, t. L/IX nr 15.

^{60a} Tak np. Arystydes Briand trzykrotnie podczas wojny oświadczał rządowi carskiemu, że sprawa granic Rosji jest wewnętrzną sprawą Imperium Rosyjskiego. 14 lutego 1917, a więc w przeddzień rewolucji w tajnym układzie zawartym z rządem carskim rząd francuski w zamian za poparcie roszczeń Francji do Alzacji, Lotaryngii i Zagłębia Saary, przyznał Rosji całkowitą swobodę określenia jej granic zachodnich.

⁶¹ W kwietniu 1917 roku rząd angielski, usiłując nakłonić rząd austro-węgierski do separatystycznego pokoju, gotów był przyznać mu prawo przyłączenia do Austro-Węgier ziem okupowanych podczas wojny (Kieleckie i Lubelskie). Pertraktacje rozbiły się z powodu nieustępliwości Austro-Węgier wobec żądań włoskich. W grudniu 1917 r. przedstawiciel Anglii gen. Smuts zaproponował połączenie Kongresówki z zaborem austriackim w granicach Cesarstwa Austro-węgierskiego. Wilson w orędziu do senatu ze stycznia 1917 r. zapowiedział powstanie „niepodległego i autonomicznego“ państwa polskiego. Rzecz jasna, że określenie „autonomiczne“ przekreśla „niepodległe“.

^{61a} 28 maja 1917 *Temps* poparł deklarację Rządu Tymczasowego w sprawie Polski, domagał się przy tym, aby Polacy stworzyli armię działającą po stronie alian-tów i bili się na froncie francuskim. 4 lipca prezydent Poincaré podpisał dekret o utworzeniu autonomicznego korpusu polskiego pod naczelnym dowództwem francuskim. Podobna formacja wojskowa została zorganizowana w Ameryce jako część siły zbrojnej Stanów Zjednoczonych.

wicy — R o b o t n i k u w R o s j i.⁶² Nie brakowało tu ani jednego ze znanych akcesoriów reakcji: nabożeństwo uroczyste, sztandary ufundowane przez księżniczkę Lubomirską, starannie wyselekcjonowany skład zebrania. Na zjazd nie dopuszczono publiczności, a nawet przedstawiciele prasy. Miał on dać wyraz konsolidacji burżuazji polskiej w obliczu rozwijającej się rewolucji. Zwołany przez endecję pod opieką Rządu Tymczasowego, wybrał Piłsudskiego na prezesa honorowego, wyraził „najwyższą cześć i uznanie“ mianowanej przez okupanta niemieckiego, znienawidzonej przez patriotów polskich — Radzie Stanu. Lecz elementy piłsudczykowski w obawie przed narażeniem się państwu centralnym wołały powstrzymać się od udziału w tworzeniu polskich jednostek wojskowych pod naczelnym dowództwem rosyjskim. Na samym zjeździe pod naciskiem radykalizujących się mas wystąpiła opozycja. Składali się na nią z jednej strony członkowie i sympatycy SDKPiL i PPS-lewicy, z drugiej strony, z przytoczonych powyżej motywów, zwolennicy piłsudczykowskiej PPS-frakcji. Część delegatów opuściła zjazd. W rezultacie nastąpił rozłam. Endeckiemu Naczelnemu Komitetowi Wojskowemu przeciwstawił się tzw. Komitet Główny reprezentujący lewicową część zjazdu i Polski Wojskowy Klub Rewolucyjny. Zamierzona przez ND konsolidacja polityczna, jako baza dla zbudowania polskiej kontrrewolucyjnej siły zbrojnej, nie powiodła się.

Mimo tego niepowodzenia Naczelny Polski Komitet Wojskowy, popularnie zwany Naczpołem, przy pomocy Kornilowskiej kwatery głównej oraz ambasady angielskiej i francuskiej przystąpił do zorganizowania I Korpusu polskiego. Korpus ten stanowił reakcyjny dziwoląg w ogarniętej pożarem rewolucyjnym Rosji. Obowiązywała w nim nadal carska ustawa dyscyplinarna, zniesiona w armii rosyjskiej. Dowódca korpusu, b. carski generał, Dowbór Muśnicki, wysunięty na to stanowisko przez głównodowodzącego armii rosyjskiej, czołowego reprezentanta reakcji — Kornilowa, stał pod zarzutem katowania, a nawet rozstrzeliwania żołnierzy w armii carskiej. Zabronił on zebrań i wieców, przekonywał, że żołnierze powinni stać zdala od życia politycznego kraju: „Pozostając żołnierzami do polityki się nie mieszamy — tłumaczył on szeregowcom — od polityki zaś mamy wybranych przez siebie przedstawicieli“.⁶³ Bierność polityczna żołnierzy miała zapewnić reakcji polskiej kierownictwo armią. Usiłując odgrodzić swe oddziały od wpływu rewolucji rosyjskiej, Dowbór Muśnicki

⁶² R o b o t n i k w R o s j i nr 4, 27 września 1917 r. Korespondencja opisuje fakty sprzed trzech miesięcy.

⁶³ P o l a k k a t o l i k nr 2, Moskwa z dn. 1(14) października 1917 r. „Przemówienie generała Dowbora Muśnickiego do ułanów“.

szkalował armię rosyjską i wzywał swych żołnierzy do użycia „pięści, lancy i szabli“, przeciwko rewolucjonistom.⁶⁴ Zadaniem korpusu było nieść pomoc, zagrożonym w swym stanie posiadania przez rewolucję, burżuazji i obszarnictwu polskiemu w Rosji, a po powrocie do Polski stworzyć załączek sił kontrrewolucyjnych w kraju, zatrzymać zwycięski pochód rewolucji, wreszcie umożliwić realizację zaborczych planów burżuazji polskiej.

Zjazd Wojskowych Polaków i utworzenie I Korpusu zaostrzyły walkę o wojsko, o postawę polityczną żołnierzy Polaków. Mimo starannego doboru uczestników, na samym zjeździe wystąpiło szereg delegatów, żołnierzy i marynarzy, demaskując jego inicjatorów. „Panowie boicie się rewolucji“ — zarzucił kierownictwu zjazdu delegat marynarzy Polaków flotylli straży pogranicznej.⁶⁵

Na czele masowego ruchu żołnierskiego stanęły polskie partie robotnicze. Zebrani na wiecu protestacyjnym delegaci zjazdu, członkowie SDKPiL i PPS-lewicy oświadczyli, że uważają tworzoną armię „za narzędzie ucisku w rękach posiadaczy polskich, za poparcie apetytów zaborczych naszego imperializmu w sojuszu z rządami sąsiednimi, za czynnik nowych wojen, nowego szafowania krwią ludową“.^{65a} W przeddzień zjazdu 16 kompania Rezerwowego Pułku Strzelców Polskich oświadczyła: „Bliżsi są nam robotnicy rosyjscy i niemieccy, niż burżuazja polska“.⁶⁶ Rewolucjoniści i patrioci żołnierze Polacy 29 pułku inżynieryjnego na zebraniu z dn. 27.VI. potępiłi tworzenie sił zbrojnych reakcji, ale oświadczyli przy tym: „Jeśli głośno i bez tajemnic kraj powoła nas do walki o ludową Rzeczpospolitą, i my stajemy w szeregu rewolucyjnej armii polskiej“.⁶⁷ Walka o żołnierza Polaka była jednocześnie bowiem walką o charakter przyszłej polskiej siły zbrojnej, o to czy będzie ona siłą rewolucyjną, uzbrojonym oddziałem polskiego ludu pracującego, czy narzędziem w ręku reakcji. Polskie partie robotnicze nawoływały do tworzenia komitetów żołnierskich, do usuwania znieprawionych b. carskich generałów. Polski pułk zapasowy w deklaracji przyjętej 7 sierpnia zapowiedział: „Przed wszystkim zorganizujemy komitety żołnierskie z polskim centralnym rewolucyjnym komitetem na czele“, jego zadaniem będzie demokratyzacja polskiego dowództwa.⁶⁸

⁶⁴ Trybuna nr 18, Piotrogród, 30 września 1917 r.

⁶⁵ P r o m i e ń nr 7, z dn. 3 czerwca 1917 r.

^{65a} Trybuna nr 3, 10(23) czerwca 1917 r.

⁶⁶ J e d n o ś ć nr 9, Charków, 7(20) maja 1917 r.

⁶⁷ J e d n o ś ć R o b o t n i c z a nr 18, Charków, 9(22) lipca 1917 r.

⁶⁸ Archiwum Wydziału Historii Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/III nr 8.

IV. W obliczu rewolucji socjalistycznej.

Lipiec 1917 r. stał się punktem zwrotnym w rozwoju rewolucji rosyjskiej. Kontrrewolucja przeszła do ofensywy. Rozgromiono redakcję *Prawdy*, bolszewicką drukarnię *Trud*, skonfiskowano materiały i dokumenty w redakcji *Trubuny* — robotniczego pisma polskiego. Rewolucjonistami zapełniono cele więzienne: dwuwładza została zlikwidowana. Rady pod kierownictwem eserowców i mieńszewików odgrywały odtąd jedynie rolę osłony Rządu Tymczasowego, a rząd stał się faktycznie narzędziem w ręku generalicji.

Do zwarcia szeregów, wytrwałości, oszczędzania sił wobec zbliżającej się rozstrzygającej walki wzywa towarzysz *Stalin* robotników: „O sojusz rewolucyjnych elementów przeciw kontrrewolucji i tym, którzy ją osłaniają“.⁶⁹

22 lipca 1917 organ Komitetu Wykonawczego Grup SDKPiL w Rosji — *Trubuna* nawołuje „do wspólnej walki z proletariatem rosyjskim przeciwko zjednoczonej kontrrewolucji“, „do zwarcia szeregów przeciwko wściekłym atakom reakcji“. „Chwila szturm międzynarodowego do twierdz niewoli i wyzysku zbliża się coraz bardziej. Od nieugiętego stanowiska proletariatu Rosji zależy przyszłość rewolucji wszechświatowej“.⁷⁰

Terror nie zdołał zahamować rozwoju rewolucji. Półmilionowa demonstracja 3—5 lipca w Piotrogradzie, aczkolwiek rozgromiona za pomocą podchorążych i kozaków, świadczyła o tym, że proletariat stolicy w swej większości przeszedł na stronę bolszewików. Walki chłopów o ziemię przeradzały się w rewolucję agrarną. Na froncie przegrana ofensywa lipcowa, podjęta na rozkaz francuskiego i angielskiego dowództwa oraz spowodowane przez nią ofiary wzmogły rozgorzenie wśród żołnierzy i nieawisz do wojny imperialistycznej.

Zwołany w tej sytuacji VI zjazd partii bolszewików postawił przed nią zadanie politycznego przygotowania powstania zbrojnego.

„Obalenie dyktatury imperialistycznej burżuazji — oto co powinno być teraz kolejnym hasłem partii“⁷¹ — oświadczył na zjeździe towarzysz *Stalin*: „Nie jest wykluczona możliwość, że właśnie Rosja będzie krajem torującym drogę do socjalizmu“.⁷²

⁶⁹ J. *Stalin*: Zewrzyjcie szeregi. Dzieła t. III, s. 117.

⁷⁰ *Trubuna* nr 8 z dn. 22 lipca 1917 r. W XXXV rocznicę Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej. Materiały i dokumenty, s. 179.

⁷¹ J. *Stalin*: Dzieła, t. II, s. 185.

⁷² Tamże, s. 194.

W imieniu proletariatu polskiego powitała zjazd delegacja SDKPiL. O wspólnej walce i wspólnych ofiarach, które złączyły proletariat polski i rosyjski węzłami krwi, o wspólnej drodze ku wspólnemu celowi mówi to powitanie przepojone wiarą w bliskie zwycięstwo.⁷³

Gdy reakcja usiłowała zdławić rewolucję przy pomocy kontrrewolucyjnego zamachu stanu, SDKPiL nawoływała: „Nasze miejsce, towarzysze, w jednym szeregu z rewolucyjnymi robotnikami rosyjskimi: Ich porażka będzie naszą porażką, ich zwycięstwo — naszym zwycięstwem. Wszyscy pod czerwonym sztandarem partii, która niewzruszenie trwa na stanowisku, gotowa przyjąć bój ze śmiertelnym wrogiem pod sztandarem Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji (bolszewików)“.⁷⁴

Niezdeterminowana, chwiejna była pozycja PPS lewicy. Po demonstracji lipcowej, kiedy to przywódcy mieńszewiccy i eserowscy ministrowie Rządu Tymczasowego oraz ówczesni kierownicy CKW — Rad Delegatów i Rady Piotrogradzkiej jawnie stanęli po stronie kontrrewolucji, PPS lewica wciąż jeszcze się łudziła, że można oddziaływać na mieńszewicko-eserowską większość Rad i ich komitetów wykonawczych.⁷⁵ PPS lewica demaskując z oburzeniem dwulicową politykę rządu Kiereńskiego podczas buntu Kornilowa zwraca uwagę na to, że rząd pozostawia na najbarziej odpowiedzialnych stanowiskach generałów uczestników spisku Kornilowa, domaga się utworzenia specjalnej komisji śledczej, lecz nie zastanawia się nad tym, kto ją powoła, gdy władza jest w ręku burżuazji. Wskazuje, że należy „zmienić skład rządu i całą jego politykę“, że trzeba stworzyć władzę, „któraby posuwała naprzód rewolucję“,⁷⁶ ale nie widzi, że warunkiem realizacji jej własnych żądań jest powstanie zbrojne.⁷⁷ PPS lewica twierdzi, że rewolucja jest „nadal burżuazyjna, ale... bez udziału burżuazji“, albowiem, „rewolucja ta burzy w rosyjskiej wsi resztki feudalno pańszczyźnianego ustroju“.⁷⁸ Nie dostrzega ona, że nowy etap, w który wstępuje rewolucja rosyjska ma charakter rewolucji socjalistycznej, a zadania burżuazyjno-demokratyczne występują już jako uboczne, a nie zasadnicze zadania rewolucji.⁷⁹ Lecz mimo tych przejawów nieprzewycięzonego do końca ideologicznego wpływu mieńszewizmu

⁷³ T r y b u n a nr 10. Piotrogród 18 sierpnia 1917 r. W XXXV rocznicę Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, s. 181.

⁷⁴ Odezwa moskiewskiej grupy SDKPiL z 29 sierpnia 1917 r. Wydz. Hist. Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/X.

⁷⁵ R o b o t n i k w R o s j i nr 3, Piotrogród, 7 sierpnia 1917 r.

⁷⁶ I z w i e s t i a nr 159, 1 września 1917 r.

⁷⁷ R o b o t n i k w R o s j i nr 4, Piotrogród, 27 września 1917 r.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ R o b o t n i k w R o s j i nr 3, Piotrogród, 18 sierpnia 1917 r.

w kierownictwie PPS-lewicy, widzimy, jak partia ta wciąż dalej odchodzi od mieńszewików, jak rośnie w jej szeregach autorytet partii bolszewików.

Kontrrewolucyjne powstanie Korniłowa w sierpniu 1917 r. — próba wprowadzenia dyktatury wojskowej, zaostriżyło sprzeczności klasowe w społeczeństwie polskim w Rosji, oddziało na elementy chwiejne i niezdecydowane. Reakcja polska bez zastrzeżeń poparła Korniłowa, Narodowa Demokracja zawczasu ogłosiła go zbawcą Rosji. Na Naradzie Państwowej w Moskwie, która miała usankcjonować wojskowy zamach stanu, w specjalnej deklaracji 15 sierpnia 1917 r. delegacja „Rady polskiej na Fusi“ poparła przygotowany pucz wojskowy, oświadczając, że „wzmocnienie władzy musi być osiągnięte niezwłocznie, dziś jeszcze, gdyż najmniejsza zwłoka w tym kierunku jest zgubą państwa“.⁸⁰ Dowbor Muśnicki przygotowywał swe oddziały do udziału w walce po stronie Korniłowa.⁸¹

Strajk powszechny robotników Moskwy pokrzyżował plany Korniłowa i jego rosyjskich i polskich opiekunów. Wysłany przez niego na Piotrogród III Korpus jazdy został rozgromiony przez robotników stolicy. Wśród dziesiątków tysięcy robotników, którzy wstąpili do Gwardii Czerwonej — stanowiącej siłę zbrojną rewolucji, było wielu robotników polskich, którzy poszli do walki na wezwanie SDKPiL. „Braterstwo broni winni jesteście tylko rewolucji“, „wrogami Waszymi są sprzymierzeńcy Korniłowa zarówno rosyjskiego, jak i polskiego pochodzenia“ — nawoływała T r y b u n a.⁸² W rozstrzygające dni walki z Korniłowem wrzenie ogarnęło nawet I Korpus, siłę zbrojną reakcji polskiej. Część szeregowców wybrała komitet żołnierski, aresztowała korpus oficerski i oświadczyła, że nie uznaje władzy N.K.W. i gen. Dowbor Muśnickiego.⁸³

Rozgromienie korpusu gen. Krymowa, areszt Korniłowa, wrzenie w jej własnych oddziałach przeraziło reakcję polską. Im mniejsze są jej szanse, tym bardziej zażartą staje się jej nienawiść do ludu, do jego walki, rewolucji. W planach nowego zamachu stanu, które snuje Korniłow,⁸⁴ pułki Dowbora Muśnickiego, stacjonujące na Białorusi odgrywają poważną rolę. Miały one odciąć rewolucyjny Piotrogród od zrewolucjonizowanych wojsk zachodniego frontu.

⁸⁰ E c h o P o l s k i e nr 119, Moskwa, 17 sierpnia 1917 r.

⁸¹ T r y b u n a nr 15, Piotrogród, 9 września 1917. Rezolucja wieceu robotniczo-żołnierskiego z 5 września.

⁸² T r y b u n a nr 14 z 2 września, 1917. Odezwa datowana 29 sierpnia (11 września) 1917 r.

⁸³ T r y b u n a nr 18, z 30 września 1917 r.

⁸⁴ Korniłow nie został osadzony w więzieniu, umieszczono go w gmachu żeńskiego gimnazjum, ochronę tego osobliwego „więzienia“ sprawował jego były przyboczny pułk tekiński. Korniłow przyjmował wizyty generałów, bankierów, działaczy politycznych.

Powstanie Październikowe pokrzyżowało plany rosyjskiej i polskiej kontrrewolucji.

W sztabie bojowym powstania — tzw. Ośrodkiem Partyjnym — pod kierownictwem towarzysza S t a l i n a obok Jakuba S w i e r d ł o w a pracował Feliks D z i e r ż y ń s k i.⁸⁵

P o r a z pierwszy w historii lud zdobył władzę. Utworzony został rząd mas pracujących — Rada Komisarzy Ludowych z Leninem i Stalinem na czele.

Wszyscy ci, którzy walczyli o Polskę robotniczo-chłopską, opowiedzieli się po stronie rządu robotniczo-chłopskiego w Rosji, widząc w nim potężny czynnik własnego wyzwolenia.

„Zwycięstwo III Rewolucji Rosyjskiej — to nasze zwycięstwo“ — oznajmia czołowy organ grup SDKPiL w Rosji.⁸⁶

Zwycięstwo Rewolucji Październikowej niesło Polsce wolność narodową, wskazywało drogę do wolności społecznej.

Przedstawiciel SDKPiL na II Zjeździe Rad — Feliks D z i e r ż y ń s k i — oznajmił w imieniu proletariatu polskiego, że „jego zastępy wygnaćcze staną po tej stronie barykady, aby solidarnie umrzeć lub zwyciężyć. Tryumf socjalizmu stworzy wyzwoloną Polskę jako wolną wśród wolnych i równą wśród równych w bratniej rodzinie wspierających się wzajem ludów“.⁸⁷

26 października (8 listopada) na wniosek L e n i n a II Zjazd Rad ogłosił dekret o pokoju, w imieniu Rządu Robotniczo-Chłopskiego proponował wszystkim walczącym narodom i ich rządów rozpoczęcie pertraktacji o demokratyczny pokój bez aneksji i bez kontrybucji, dając wszystkim uciemionym narodom prawo swobodnego decydowania o swoim losie niezależnie od tego, kiedy dany naród został podbity, niezależnie od stopnia jego rozwoju gospodarczego, ani też położenia geograficznego. Pokojowe propozycje rządu radzieckiego wskazywały narodowi polskiemu drogę do wolności i zjednoczenia.

3(16) listopada za podpisem L e n i n a — jako przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych — S t a l i n a — jako Komisarza do spraw narodowościowych, opublikowana została D e k l a r a c j a P r a w

⁸⁵ Ośrodek Partyjny wybrany został na posiedzeniu KC partii bolszewików 16(29) października 1917 r., był jądrem kierowniczym Wojskowo-Rewolucyjnego Komitetu Rady Piotrogradzkiej.

⁸⁶ T r y b u n a nr 23, Piotrogród, 11 listopada 1917 r.

⁸⁷ Streszczenie Trybuny (T r y b u n a z dn. 28 października (10 listopada) 1917 r.).

N a r o d ó w R o s j i. Głosiła ona: równość i suwerenność narodów Rosji, prawo narodów Rosji do swobodnego samookreślenia aż do oderwania się i utworzenia samodzielnego państwa, likwidację wszelkich przywilejów i ograniczeń narodowych i narodowo-religijnych, swobodny rozwój mniejszości narodowych i grup etnograficznych zamieszkujących terytorium Rosji.⁸⁸

Deklaracja Praw Narodów Rosji określiła stosunek pierwszego rządu radzieckiego do sprawy polskiej, do narodu polskiego, oznaczała ona uznanie jego suwerenności, prawa do samookreślenia, do decydowania o swoim losie.

Przy Komisariacie do Spraw Narodowościowych kierowanym przez towarzysza S t a l i n a utworzony został K o m i s a r i a t d o S p r a w P o l s k i c h. Zadaniem Komisariatu była obrona praw ludu polskiego w Rosji, opieka społeczno - państwowa nad rzeszami wygnańców, jeńców i żołnierzy polskich, demokratyzacja instytucji polskich, niesienie im pomocy w pracy społecznej, kulturalnej i organizacyjnej.⁸⁹

Dekret rządu radzieckiego opublikowany 26 stycznia 1918 r. polecił przekazać Komisariatowi do Spraw Polskich i Polskiemu Towarzystwu Opieki nad Zabytkami Przeszłości znajdujące się na terenie Rosji biblioteki, archiwa, obrazy i inne przedmioty muzealne będące zabytkami polskiej kultury narodowej.⁹⁰

Dekret opublikowany 20 czerwca 1918 r. oddał pod zarząd Komisariatu do Spraw Polskich wszystkie przedmioty antyczne, artystyczne, naukowe i sprzęt liturgiczny — wywiezione podczas wojny z Polski, zwracając je w ten sposób polskiemu ludowi pracującemu.⁹¹ Komisariat do Spraw Polskich zorganizował szkolnictwo polskie w Rosji, dbał o podniesienie poziomu zdrowotnego ludności polskiej, aktywizował rzesze wygnańców polskich. Do pracy w Komisariacie do Spraw Polskich stanęli działacze polscy. Oparł się on o Rady Polskich Organizacji Demokratycznych, składające się z partii polskich działających na terenie robotniczym i z lewicy wojskowej. W Radach tych czołową rolę odgrywała SDKPiL i PPS-lewica.

⁸⁸ J. S t a l i n. Wybór dokumentów w sprawie polskiej. Warszawa 1949, s. 8—9.

⁸⁹ „Do ludu polskiego w Rosji“, Apel Komisariatu do Spraw Polskich, T r y b u n a nr 25, Piotrogród, 3 grudnia 1917 r. W XXXV rocznicę Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, s. 214.

⁹⁰ T r y b u n a nr 3(31) z dn. 26.I.1918. W XXXV rocznicę Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, s. 147—8.

⁹¹ I z w i e s t i a nr 125, z 20 czerwca 1918 r. Tamże s. 148.

Realizując dekret o pokoju, spełniając pragnienie mas ludowych, rząd radziecki po zbojkotowaniu jego propozycji pokojowych przez Ententę rozpoczął w grudniu 1917 r. w Brześciu rokowania z Niemcami. Stając na stanowisku, że pokój prawdziwie demokratyczny musi być oparty o zasadę samookreślenia narodów i to zarówno okupowanych podczas wojny, jak i uciemionych przed wojną, delegacja radziecka zażądała dla narodu polskiego prawa samostanowienia o swoim losie. Oświadczyła przy tym, że nie pretenduje bynajmniej do krajów, okupowanych podczas wojny przez armię niemiecką, z tego tylko tytułu, że wchodziły one niegdyś w skład b. imperium rosyjskiego. Wierna zasadom samookreślenia narodów delegacja radziecka zaproponowała, by o położeniu międzynarodowym tych krajów i ustroju państwowym zdecydowała ich własna ludność.

„Dawne granice b. cesarstwa rosyjskiego, granice wytworzone w drodze gwałtów i zbrodni przeciw narodom i w szczególności przeciw narodowi polskiemu — zniknęły wraz z caratem. Nowe granice związku braterskiego narodów Republiki Rosyjskiej i tych narodów, które chciałyby wyjść z jej składu, powinny być określone przez wolną decyzję zainteresowanych narodów“.⁹²

W imieniu polskich mas robotniczych wysunęli przedstawiciele SDKPiL podczas rokowań pokojowych w Brześciu następujące żądania:

1. Niezwłoczne usunięcie wojsk okupacyjnych i uwolnienie Polski od wszelkich władz i instytucji narzuconych krajowi przez państwa okupacyjne lub przy ich pomocy.

2. Wypowiadanie woli ludu polskiego bez nacisku, przy zupełnej wolności druku, słowa, zebrań, stowarzyszeń itd.

3. Zdecydować o swej przyszłości naród polski może tylko po powrocie wygnańców i wywiezionych robotników.

4. Odbudowa zrujnowanych obszarów Polski ma odbyć się przy pomocy funduszu międzynarodowego, utworzonego przez opodatkowanie klas posiadających.

5. Kwestia granic ma być rozstrzygnięta drogą głosowania i porozumienia polskiego ludu z sąsiadującymi ludami.⁹³

Realizacja tych żądań oznaczała, píše naczelny organ SDKPiL — **T r y b u n a**: „zniesienie ucisku narodowego, zniesienie rogatek poli-

⁹² Czerwona księga. Zbiór dokumentów dyplomatycznych dotyczących rosyjsko-polskich stosunków od 1918 do 1920 roku. RSFSR. Komisariat Ludowy Spraw Zagranicznych. Moskwa 1920 r., s. 10. W XXXV rocznicę Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej, s. 143.

⁹³ **T r y b u n a** nr 4(32) z dn. 17 lutego 1918 r.

cyjnych między trzema częściami jednego kraju i możliwość urzędzenia własnego życia“. Przedstawiciele polskich mas uchodźczych w Rosji zażądali dopuszczenia do rokowań w Brześciu reprezentantów mas robotniczych trzech dzielnic Polski.

Wskutek zbrodniczego zerwania rokowań przez Trockiego, co pociągnęło za sobą ofensywę wroga, Rosja Radziecka zmuszona była przyjąć warunki pokoju narzucone przez kajzerowskie Niemcy, o wiele bardziej uciążliwe niż warunki pierwotne. Trzeba było mieć lenińską wiarę w siły ludu, w przyszłość ustroju radzieckiego, w międzynarodowy wpływ rewolucji rosyjskiej, trzeba było mieć bolszewicką zdolność odróżniania wśród zadań stojących przed partią i władzą radziecką czołowych ogniw na każdym konkretnym etapie, a takim ogniwem było wówczas zawarcie pokoju, wzmocnienie państwa radzieckiego, ostoji międzynarodowego ruchu rewolucyjnego — by nie cofnąć się przed ciężką, ale konieczną decyzją zaaprobowania traktatu brzeskiego.

Przed tą decyzją cofnęła się SDKPiL.

Na III Wszzechrosyjskim Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych, Chłopskich i Żołnierskich delegacja SDKPiL wystąpiła przeciwko wszelkiemu kompromisowi z imperializmem, o dalsze prowadzenie wojny obronnej, licząc, że przyspieszy ona wybuch rewolucji w skali międzynarodowej.⁹⁴

Nie zrozumiała ona wskazania Lenina sformułowanego później w dziele „Dziecięca choroba „lewicowości“ w komunizmie“ w sposób następujący; „nie można prowadzić wojny o obalenie burżuazji międzynarodowej, wojny stokroć trudniejszej, dłuższej, bardziej skomplikowanej, aniżeli najbardziej uporczywa ze zwykłych wojen między państwami i wyrzekać się przy tym z góry lawirowania, wykorzystania sprzeczności interesów (choćaby przejściowej) pomiędzy wrogami, wyrzekać się porozumiewania i kompromisów z ewentualnymi (choćaby chwilowymi, niepewnymi, chwiejnymi, względnymi) sojusznikami“.⁹⁵

Taką sprzecznością interesów w obozie imperialistycznym, którą można i trzeba było wykorzystać, szczeliną którą można i trzeba było pogłębić, była sprzeczność interesów dwóch zwalczających się bloków imperialistycznych. Stwarzało to realną możliwość uzyskania chociażby krótkotrwałego pokoju.

Grupy SDKPiL w Rosji nie przewyciężyły jeszcze podstawowych błędów luksemburgizmu, nie rozumiały nierównomierności rozwoju kapitalizmu, a więc także nierównomierności rozwoju ruchu rewolucyjnego, nie

⁹⁴ T r y b u n a nr 2(30), Piotrogród, 22 stycznia 1918 r.

⁹⁵ W. L e n i n: Dzieła Wybrane, Warszawa 1949, s. 714.

liczyły się z możliwością zwycięstwa rewolucji w jednym kraju przy opóźnieniu rewolucji międzynarodowej, możliwością, która tym bardziej nagłym czyniła zadanie zawarcia pokoju i wyzyskania chwilowej przerwy w działaniach wojennych dla utworzenia rewolucyjnej armii, dla wzmocnienia państwa radzieckiego, dla zorganizowania na nowych podstawach życia gospodarczego kraju.⁹⁶ Grupy SDKPiL w Rosji nie przewidywały jeszcze swych błędów w kwestii chłopskiej, nie popularyzowały w swej prasie w 1917 r. dekretu o ziemi, nie zrozumiały więc także podczas rokowań brzeskich, że skoro masy chłopskie — masy żołnierskie pragną pokoju, to dalsze prowadzenie wojny oznaczałoby zerwanie sojuszu robotniczo-chłopskiego — podstawy dyktatury proletariatu, zaś zawarcie pokoju, nawet ciężkiego pokoju, wzmocniłoby sojusz robotniczo-chłopski, a tym samym wzmocniłoby władzę radziecką.

Mimo tych błędów SDKPiL pozostała wierna swym obowiązkom rewolucyjnym. Gdy pokój brzeski został podpisany mimo wściekłego oporu trockistów, bucharinowców i lewych eserowców, gdy eserowcy zorganizowali kontrrewolucyjny bunt przeciw władzy radzieckiej, SDKPiL wytrwała na posterunku, jak stwierdziła potem na swojej II konferencji ogólnorosyjskiej, że „polscy socjaldemokraci uważali za swój obowiązek rewolucyjny pozostać na zajmowanych dotąd stanowiskach i w szeregach Komunistycznej Partii Rosji“.^{96a}

Walcząc o zwycięstwo rewolucji, o zwycięstwo dyktatury proletariatu w Rosji, SDKPiL była przekonana, że ta droga doprowadzi ją do zwycięstwa polskiego proletariatu, do tryumfu władzy ludu pracującego w Polsce: „SDKPiL na wygnaniu w myśl zrozumienia obowiązków solidarności rewolucyjnej i tych perspektyw wyzwolenicznych, które rewolucja rosyjska otwiera dla walczącego z imperializmem proletariatu międzynarodowego, a więc i polskiej klasy robotniczej w kraju, borykającej się dziś z dyktaturą magnacko - burżuazyjną i samowolą okupantów, stoi niezachwianie w szeregach rewolucyjnego proletariatu Rosji, uważając Rady Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Włościańskich i Radę Komisarzy Ludowych za wyraziciela własnych interesów klasowych“.⁹⁷

W ogniu wojny narodowo-wyzwoleniczej toczonej przez ukraińskie i białoruskie masy ludowe, oraz walki ludu polskiego, zachwiała się okupacja niemiecka. Wewnątrz Rzeszy narastała rewolucja. Sprawa niepodległości

⁹⁶ Nie rozumiała także SDKPiL, co wypływa z powyższego jej błędu, możliwości zbudowania socjalizmu w jednym kraju. Przywódcy SDKPiL twierdzili, że socjalizm w jednym kraju jest niemożliwy. Trybuna 107, 8.X.1918 r.

^{96a} T r y b u n a nr 69, 15 maja 1918 r.

⁹⁷ T r y b u n a 2(30) 22.I.1918 r.

Polski wyszła z kręgu programowych oświadczeń, dojrzała do praktycznej realizacji. 29 sierpnia 1918 r. rząd radziecki anulował traktaty rozbiorowe zawarte przez rząd byłego Cesarstwa Rosyjskiego z rządami Królestwa Pruskiego i Cesarstwa Austro-Węgierskiego „ze względu na ich sprzeczność z zasadą samookreślenia narodów i rewolucyjnym poczuciem prawnym narodu rosyjskiego, który uznaje niezaprzeczone prawo narodu polskiego do niepodległości i jedności”.⁹⁸

Walka Rządu Radzieckiego o wyjście z wojny imperialistycznej i niepodzielnie z tym związana sprawa wyzwolenia Polski, była jednym z zasadniczych czynników oddziałujących na postawę PPS-lewicy, zbliżających jej organizacje do partii bolszewickiej.⁹⁹ Aczkolwiek kierownictwo PPS-lewicy nie przezwyciężyło pewnych pozostałości mieńszewizmu w linii politycznej i taktyce partii (w listopadzie 1917 r. poparło ono żądanie mieńszewików stworzenia rządu koalicyjnego, w którym elementy rewolucyjne zostałyby zalane przez elementy oportunistyczne), nie dostrzegło burżuazyjnego charakteru mającej być w przyszłości zwołaną konstytuancy członkowie PPS-lewicy przystąpili do pracy w aparacie radzieckim i tym samym otwarci zerwali z mieńszewikami, którzy zwalczali zaciekle rząd robotniczo-chłopski. Członkowie PPS-lewicy wzięli także udział w pracy Komisariatu do Spraw Polskich.¹⁰⁰

Poszczególne sekcje PPS-lewicy, bliżej związane z masą członkowską szybciej wyzbywały się chwiejności politycznej, wcześniej niż CKW i bardziej stanowczo opowiedziały się za władzą Rad.

W listopadzie 1917 r. najliczniejsza i najbardziej wpływowa sekcja PPS-lewicy — sekcja moskiewska zaaprobowała jedynie realną drogę zdobycia władzy — drogę walki zbrojnej. Podczas powstania zbrojnego w Moskwie usiłowała ona co prawda początkowo pośredniczyć między walczącymi stronami, nie cofnęła się jednak przed walką. Gwardziści członkowie PPS-lewicy „spełniali swe obowiązki”, jak stwierdza sprawozdanie z pracy tej sekcji.¹⁰¹ Gdy lud odniósł zwycięstwo, organizacja

⁹⁸ J. S t a l i n. Wybór dokumentów w sprawie polskiej, s. 9.

⁹⁹ Tak np. komitet kijowskiej sekcji PPS-lewicy podkreślił, że postanowił pójść wraz z bolszewikami w wyborach do Konstytuancy ze względu na ich stanowisko w sprawie pokoju. (Protokół posiedzenia komitetu kijowskiego PPS-lewicy z listopada 1917 r.). PPS-lewica przez cały czas trwania I wojny światowej stała na pozycji antyimperialistycznej. Dawała temu niejednokrotnie wyraz w 1917 r.

¹⁰⁰ Członkowie PPS-lewicy chwilowo odsunęli się jednak od pracy w Komisariacie Polskim po pokoju brzeskim.

¹⁰¹ Sprawozdanie z pracy sekcji moskiewskiej PPS-lewicy za okres od 1 maja do 1 grudnia 1917 r. Arch. Wydz. Hist. Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 59.

moskiewska PPS-lewicy poparła Rząd Komisarzy Ludowych.¹⁰² Sekcja niżegorodzka oznajmiła: „Członkowie PPS-lewicy niżegorodzkiej sekcji będą popierać nadal władzę sowiecką i przyjmować czynny udział w organizacjach sowieckich“.¹⁰³

Za władzą radziecką opowiedziały się przede wszystkim organizacje działające w wielkich ośrodkach proletariackich, odzwierciedlające nastroje mas robotniczych. Wskazują na to uchwały nieoficjalnej konferencji charkowskiej, w której uczestniczyli przedstawiciele moskiewskiej, charkowskiej i jekaterynosławskiej organizacji PPS-lewicy. Przybyli także delegaci z frontu. Konferencja stanęła na stanowisku „organicznego i ścisłego współdziałania“ z władzą radziecką. Podkreśliła przy tym konieczność odgrodzenia się PPS-lewicy od mieńszewików-martowców.¹⁰⁴

Nienawiść do imperializmu, obrona Republiki Radzieckiej przed wrogami wewnętrznymi i zewnętrznymi zbliża PPS-lewicę do SDKPiL. W obliczu atakującego na wszystkich frontach wroga klasowego błędną zastrzeżeniem, nikną wahań PPS-lewicy.

„Rewolucja w niebezpieczeństwie — wzywa odezwa sekcji piotrogrodzkiej, datowana 26 lutego 1918 r. — działajmy zgodnie i organizacyjnie, śmiało i mądrze, bo to o nasz sztandar czerwony chodzi, czy będzie on powiewał nad światem i socjalizm ludom zwiastował, czy będzie dra pieźną ręką rozszarpany. Na bój! O naszą przyszłość i przyszłość całego świata chodzi“.¹⁰⁵

Sekretariat grup i sekcji PPS-lewicy na terytorium RSFSR popiera organizującą się Armię Czerwoną „jako narzędzie obrony rewolucji nie tylko rosyjskiej, ale i międzynarodowej“.¹⁰⁶

Pierwsza konferencja sekcji grup PPS-lewicy w Rosji miała przełomowe znaczenie w ewolucji tej partii.¹⁰⁷ W jej rezolucji czytamy: „Narada organizacji PPS w Rosji uważa w tych warunkach obronę i czynne poparcie Rosji Rewolucyjnej i władzy sowieckiej za obowiązek partii i ro-

¹⁰² Archiwum Wydz. Hist. Partii, Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 59.

¹⁰³ Sekcja niżegorodzka. Posiedzenie z 11 sierpnia 1918 r. Tamże nr 87.

¹⁰⁴ „...aby w pismach i wystąpieniach publicznych wyraźnie była zaznaczona nasza odrębność, by masy robotnicze polskie nie identyfikowały naszej partii z partią mieńszewików internacjonalistów“. *R o b o t n i k w R o s j i* nr 8, Piotrogród, 10 marca 1918.

¹⁰⁵ Archiwum Wydz. Hist. Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 72.

¹⁰⁶ Okólnik nr 2 Sekretariatu grup i sekcji PPS-lewicy na terytorium RSFSR (bez daty). Archiwum Wydz. Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 88.

¹⁰⁷ Pierwsza konferencja sekcji i grup PPS-lewicy w Rosji odbyła się w dniach 16—18 sierpnia 1918 r. Jej rezolucje znajdują się w Archiwum Wydziału Historii Partii, w dziale: Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 88.

botników“. Wobec rozwoju rewolucji w mieście i na wsi PPS-lewica nie ma już żadnych wątpliwości co do jej socjalistycznego charakteru, nie wątpi, że władza radziecka jest władzą proletariatu. Ostatniego nawet zastrzeżenia kierownictwa w stosunku do czerwonego terroru, jakim rząd robotniczo-rolniczy odpowiedział na terror burżuazji, nie podziela szereg organizacji lokalnych działających w środowisku proletariackim. Tak na przykład sekcja sormowska w przeddzień konferencji zawiadamia CKW,¹⁰⁸ że szereg jej członków pracuje w Komisji Nadzwyczajnej do Walki z Kontrrewolucją, Sabotażem i Spekulacją.¹⁰⁹

Konsekwencją ewolucji PPS-lewicy w Rosji było przejście jej członków do szeregów SDKPiL, a tym samym do szeregów partii bolszewickiej, w której skład wchodziła SDKPiL na terenie Rosji.

21 września 1918 r. zawiadomiła T r y b u n a, że piotrogrodzka sekcja PPS-lewicy powzięła rezolucję o wstąpieniu do partii komunistycznej, ponieważ reprezentuje ona proletariat rosyjski „mający na swych barkach zaszczytny ciężar budowania nowego życia“. Poleca przy tym swym członkom „bez ociągania zajmować odpowiedzialne postęunki bojowe i być gotowymi oddać siebie w ofierze dla uzyskania zupełnego zwycięstwa i wyzwolenia klasy robotniczej“.¹¹⁰

20 października 1918 r. podobną rezolucję podjęło ogólne zebranie moskiewskiej sekcji PPS-lewicy.

Pod wpływem decyzji swych czołowych organizacji w Rosji i wiadomości nadchodzących z kraju o szykującym się połączeniu SDKPiL i PPS-lewicy, sekretariat grup i sekcji PPS-lewicy na terenie RSFSR rozwiązuje swe organizacje i wzywa członków do wstępowania do Rosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewików).¹¹¹ „Pozostając poza obrębem tej partii nie możemy całkowicie spełnić swoich obowiązków wobec rewolucji rosyjskiej“.¹¹² W ten sposób w Rosji podobnie jak w kraju rosły kadry przyszłej Polskiej Partii Komunistycznej, powstałe z połączenia SDKPiL i PPS-lewicy.

W tym samym czasie, gdy skupiały się i konsolidowały siły polskiego obozu rewolucyjnego, koncentrowały się i przeszły do otwartego ataku na władzę radziecką siły kontrrewolucyjnej burżuazji polskiej.

¹⁰⁸ List z dnia 12 sierpnia 1918 r. Arch. Wydz. Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 87.

¹⁰⁹ W skrócie CzK, kierowana przez Feliksa D z i e r ż y ń s k i e g o.

¹¹⁰ T r y b u n a nr 174, Moskwa, 21 września 1918 r.

¹¹¹ Nazwę RKP(b) przyjęła partia bolszewików na VII zjeździe w marcu 1918 r.

¹¹² P r a w d a nr 264 z dnia 5 grudnia 1918 r. 2-gi okólnik sekretariatu grup i sekcji PPS-lewicy na terenie RSFSR.

Straciła ona dawno nadzieję, że rewolucję rosyjską uda się zatrzymać na jej pierwszym — burżuazyjnym etapie.¹¹³ W obliczu rewolucji socjalistycznej odrzuciła ona frazes o neutralności i zaczęła otwarcie nawoływać do walki z ruchem rewolucyjnym. „Rewolucja, odmet, wir, grozi nędzą“ — histerycznie woła w swej odezwie Zarząd Chrześcijańskiego Związku Demokratycznego w Moskwie. Usiłuje przy tym obłudnie przekonać robotników, że wywłaszczenie wywłaszczycieli spowoduje, iż „wysokich zarobków nie będzie miał kto płacić“. Wzamian za porzucenie obozu rewolucyjnego obiecuje „uratowanie dusz robotniczych“.¹¹⁴ Odezwa tzw. „Międzypartyjnego Zjednoczenia Chrześcijan Demokratów“, utworzonego przez arcybiskupa Roppa do wyborów do Konstytuanty przeciwstawia burżuazyjny „ład i porządek“ rewolucyjnej „anarchii“, przejęcie przez państwo radzieckie w interesach mas pracujących ziemi, banków, kapaliń i fabryk określa jako „rozgramianie życia ekonomicznego, agrarnego i przemysłowego kraju“¹¹⁵

Obszarnicy polscy, właściciele olbrzymich latyfundiów na Białorusi i Ukrainie, już w lipcu 1917 r. poczuli się zagrożeni przez potężny ruch chłopski. Posypały się rezolucje i deklaracje w obronie wielkiej własności ziemskiej: „Uważamy zasadę prywatnej własności ziemskiej za nie naruszalną, to jest, że ziemia musi być własnością każdego jej posiadacza“ — uchwalił tzw. Zjazd Delegatów Polskich ziemi Mohylewskiej. „Uważamy, że ziemia z rąk do rąk przechodzić może tylko za opłatą takowej“.¹¹⁶

We wrześniu 1917 nowopowstałe Stronnictwo Narodowo - Zachowawcze ogłosiło w swej odezwie programowej: „Prawo indywidualnej własności uważamy za prawo przyrodzone“.¹¹⁷

Przerażeni narastaniem rewolucji agrarnej polscy wielcy właściciele ziemscy forsują myśl o wyodrębnieniu Białorusi; chcą oni w ten sposób uchronić swe majątki przed konfiskatą, któraby niechybnie nastąpiła w

¹¹³ W lipcu jeszcze ks. S. Czetwertyński na tzw. Polskim Zjeździe politycznym w Moskwie oznajmił, że „rewolucja jako fakt jest już przeszłością“. (Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VIa nr 62).

¹¹⁴ Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VIa. Odezwa „Do braci robotników Polaków“ z 17 lipca 1917 r.

¹¹⁵ Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/VIa nr 197.

¹¹⁶ G a z e t a P o l s k a z 11 lipca 1917 r.

¹¹⁷ E c h o P o l s k i e, Petersburg, 18 października 1917 r. oraz Z d o k u m e n t ó w c h w i ł i, zeszyt LXIX, 24 listopada 1917 r. Odezwę podpisali m. in. Aleksander Meysztowicz, Władysław Meysztowicz, Maciej Radziwiłł, Stanisław Radziwiłł i Alfred Tyszkiewicz.

wyniku zwycięstwa rewolucji w Rosji.¹¹⁸ Sądzą, że łatwiej będą mogli zdusić ruch chłopski w słabo uprzemysłowionej Białorusi, skoro pozbawią go kierownictwa i pomocy wielkich ośrodków przemysłowych Rosji, lecz plany te napotkały na zdecydowany opór mas pracujących Białorusi.¹¹⁹

Dopóki istniał Rząd Tymczasowy, od niego, a zwłaszcza od Kornilowa i całej generalicji spodziewali się pomocy obszarnicy polscy. Związek Ziemian Mińskich uzyskał od naczelnika sztabu frontu zachodniego polecenie komendantom oddziałów wojskowych, stacjonujących w Mińszczyźnie, niesienia pomocy zagrożonym właścicielom ziemskim.¹²⁰ Lecz pomoc ta zwracała się nieraz przeciwko obszarnikom. Żołnierze bratali się z chłopami i razem gromili dwory.¹²¹

Zadanie ochrony majątków i ordynacji pańskich a także fabryk i sklepów kapitalistów nakładała reakcja polska na wojska Dowbora Muśnickiego. Po zwycięstwie Rewolucji Październikowej Dowbor Muśnicki na wezwanie burżuazyjnych organizacji polskich wysłał oddział wojskowy do Piotrogradu, drugi do Smoleńska, dwa szwadrony ułanów do Mińska dla ochrony „mienia obywateli“,¹²² obsadza gmachy ambasad swoich zagranicznych protektorów, banki i dwory obszarnicze, rozpoczyna bezlitosną walkę z chłopami białoruskimi i polskimi, którzy realizując dekret o ziemi konfiskowali majątki obszarnicze. Podczas wypraw karnych na wioski białoruskie oddziały zbrojne reakcji polskiej dają przykłady nie-

¹¹⁸ Propozycje Rady Polskiej w Mińsku, by sprawy rolnej nie rozstrzygać jednolicie dla całej Rosji, a pozostawić ją do decyzji sejmowi autonomicznego Białorusi. Rezolucja Zjazdu Delegatów Polskich ziemi Mohylewskiej: „Zjazd uważa za konieczne, by sprawy agrarne na ziemiach białoruskich zostały rozstrzygnięte wyłącznie przez sejm autonomiczny Białej Rusi“ (G a z e t a P o l s k a z 11 lipca 1917 r.). Blok Polskiego Związku Ludowego i Polskiego Związku Demokratycznego w Mińsku marzy już o polskiej okupacji Białorusi (E c h o P o l s k i e nr 18 z 26 stycznia 1918 r.).

¹¹⁹ Chłopi białoruscy nie mieli żadnych wątpliwości, jakie pobudki kierowały „żubrami kresowymi“ w ich trosce o wyodrębnienie Białorusi. „Nie chcemy autonomii, oznajmił w kwietniu 1917 r. zjazd włościański zwołany do Mińska. Autonomię pany wymyśliły, żeby nami przewodzić i ziemi nam nie dać“. (E c h o P o l s k i e nr 145, Moskwa, z 22 czerwca 1917 r.).

¹²⁰ E c h o P o l s k i e nr 260 z dn. 15 listopada 1917 r. Przedruk z D z i e n n i k a M i ń s k i e g o.

¹²¹ G a z e t a P o l s k a nr 163, Moskwa, 8 lipca 1917 r. art. pt. „Żołnierze i chłopci napadają na majątki obszarnicze“. Autor wylicza m.in. 3 majątki rodziny Skirmuntów, folwark ks. Druckiego-Lubeckiego i wiele innych. G a z e t a P o l s k a nr 250, Moskwa, 22 października 1917 r. podaje, że hr Grabowskiego napadli chłopci wraz z żołnierzami rosyjskimi. R u s s k o j e S ł o w o z 20 października 1917 r. pisze, że rozmieszczony w Sławucie niedaleko Szeptówki pułk zabił ordynata księcia Sanguszkę i spalił jego pałac. Podobne przykłady można by mnożyć.

¹²² E c h o P o l s k i e nr 256 z 9 listopada 1917 r. G a z e t a P o l s k a nr 257 z 9 listopada 1917 r. O roli wojska Dowbora, patrz P r a w d a nr 18 z 24 listopada 1917 r.

stychanego zezwierżenia i bestialstwa.¹²³ Polskie masy pracujące solidaryzowały się z ludem białoruskim walczącym o ziemię, o chleb i wolność. Głębokim internacjonalizmem tchną szpalty *Trybuny* poświęcone „słusznym dążeniom włościan białoruskich do przejęcia ziemi, która im się od wieków należy“, potępiające haniebną policyjną rolę I Korpusu.¹²⁴

Dekret o ziemi i pokoju z jednej strony, z drugiej zaś otwarcie kontrrewolucyjna rola wojsk Dowbora otworzyły oczy wielu jego własnym żołnierzom. Rewolucja uświadamiała i uaktywniała bierne dotąd masy. Władza radziecka przysłała im z pomocą domagając się demokratyzacji w oparciu o wybory dowództwa w I Korpusie, wprowadzenia komitetów żołnierskich, likwidacji carskiej ustawy dyscyplinarnej:¹²⁵

W I Korpusie rosło wrzenie. Mnożyły się wypadki występowania żołnierzy przeciwko oficerom, raz po raz podejmowano próby tworzenia komitetów żołnierskich. Dowbór Muśnicki zmuszony był zdziesiątkować własne szeregi — usunąć z górą 1000 żołnierzy z III pułku, 1500 z II pułku, by opanować sytuację.¹²⁶ Środki te nie pomogły. Reakcji polskiej wymykały się całe oddziały. Tak od stacjonującego w Witebsku dywizjonu ciężkiej artylerii oddzielił się „rewolucyjny polski dywizjon 1-go stycznia“ i w otwartej walce przeszedł na stronę władzy radzieckiej.¹²⁷

Dowbór Muśnicki nie ufa własnym szeregowcom. Tworzy on legie oficerskie (tzw. Legion Rycerski i Legię Podchorążych), do których przyjmowani są wyłącznie oficerowie.¹²⁸

¹²³ Tak np. w nr 61(86) *Trybuny* z 3 maja 1918 r. opublikowany został przechwycony i dostarczony Komisariatowi Polskiemu list Konrada Sobczaka, chorążego I Korpusu, I dywizji Strzelców Polskich, III kompanii Legii Oficerskiej. Wspomina on o udziale w kilku wyprawach przeciwko chłopom i jedną z nich opisuje: „Kilku powiesiliśmy, a reszcie chłopów daliśmy po 50 batów. To się wykonuje na placu, wszyscy zgromadzeni, kobiety, dziewczki, te ostatnie zachowują się dosyć wesoło, nasze chłopcy jak je obrobiją, to jadą dalej, bije jeden drugiego i słabe razy się nie liczą, tak, że czasem, gdy jeden bije za słabo, to zamiast 50 musi mu dać ze sto, gdyż 50 razy było słabych“.

¹²⁴ *Trybuna* nr 5(33) Piotrogród, z 19 lutego 1918 r.

¹²⁵ *I z w i e s t i a M o s k o w s k o g o S o w i e t a R o b o c z i c h i S o ł d a t s k i c h D i e p u t a t o w*, nr. 218, z 30 listopada 1917 r. Uchwała prezydium żołnierskiej sekcji Moskiewskiej Rady Delegatów na posiedzeniu z udziałem przedstawicieli sztabu i polskich partii robotniczych SDKPiL i PPS-lewicy.

¹²⁶ *T r y b u n a* nr 22, z dn. 28 października (10 listopada) 1917 r.

¹²⁷ Wrzenie w dywizjonie ciężkiej artylerii rozpoczęło się kilka miesięcy wcześniej, jak o tym świadczy list żołnierzy tej jednostki wojskowej do redakcji *Ż o ł n i e r z a P o l s k i e g o*. W odpowiedzi na rozkaz nr 9 dowódcy korpusu polecającej noszenie (nie na pozycjach) orzełków na czapkach, zaprotestowali oni, oświadczając, że orzeł ten ma koronę: „Precz z koroną, precz z królem... Niech żyje proletariat polski“ — *Ż o ł n i e r z P o l s k i* nr 11, z 23 września (6 października) 1917 r.

¹²⁸ Rozkaz z 7(20) stycznia 1918 r., podpisany przez Wł. Raczkiewicza prezesa Naczelnego Wojskowego Komitetu Wykonawczego (późniejszego dygnitarza sanacyjnego) — *Ż o ł n i e r z P o l s k i* nr 30, Mińsk, z 23 stycznia 1918 r.

12 stycznia Korpus Dowbora Muśnickiego otwarcie wystąpił przeciwko władzy radzieckiej.¹²⁹ O walce z Niemcami, do której rzekomo został on stworzony, nie było już mowy. Przeciwnie, w lutym 1918 r. I Korpus faktycznie pomagał wojskom niemieckim, prowadząc dywersję na tyłach wojsk radzieckich,¹³⁰ zbójcekim napadem uniemożliwiając obronę Mińska przed armią kajzerowską.

21 maja 1918 r. generał Dowbor Muśnicki bez wystrzału poddał zajęty przed dwoma dniami Mińsk i cały swój korpus 10 armii niemieckiej na poniżających warunkach bezwzględnej kapitulacji,¹³¹ po czym przy użyciu siły zbrojnej zdławił próby oporu we własnych szeregach.¹³²

Nienawiść do rewolucji połączyła w jednym szeregu kontrrewolucyjne oddziały z obu stron dotychczasowego frontu. Generał Haller na czele Brygady Karpackiej utworzonej pod dowództwem austriacko-niemieckim połączył się z II Korpusem polskim uformowanym pod dowództwem rosyjskim na froncie rumuńskim. Wystarczyło jednak pierwszego ciosu wojsk niemieckich pod Kaniowem, by Haller porzucił swych żołnierzy i uciekł, korzystając z pomocy misji francuskiej w Rosji w francuskim pociągu sanitarnym. Wysłannik gen. Hallera, major Czuma, usiłował stworzyć polską kontrrewolucyjną siłę zbrojną na froncie wschodnim, zarządził nawet przymusową mobilizację Polaków, gdy zawiódł dopływ ochotników, wreszcie został rozgromiony przez Armię Czerwoną wraz ze swym zwierzchnikiem — Kołczakiem. Na Uralu i na Syberii jego oddziały pozostawiły po sobie wśród miejscowej ludności pamięć ciemnych i katów. W oparciu o kozacką kontrrewolucję organizował na ziemi dońskiej

¹²⁹ *Żołnierz Polski* nr. 33. Mińsk, z 2 lutego 1918 r. oraz *Gazeta Polska* z dn. 27 stycznia 1918 r. Od listopada do stycznia miały miejsce liczne napady korpusu na poszczególne oddziały armii radzieckiej, lokale rządowe itp., ale oficjalnie dowództwo korpusu powoływało się wciąż na swą rzekomą neutralność.

¹³⁰ W listopadzie 1917, po objęciu władzy przez rząd radziecki, *Dziennik Miński* nawoływał „do szeregów“ przyznając, że tworzone siły zbrojne mają być skierowane przeciwko „anarchii“ (to znaczy rewolucji w terminologii reakcyjnej gazetki), a nie przeciwko armii niemieckiej okupującej Polskę, bo to byłoby rzekomo sprzeczne „z wolą kraju“ (*Prawda* nr 11, z dnia 15(28) listopada 1917 r.).

¹³¹ Warunki kapitulacji I Korpusu przedrukowało *Hasso* nr 17, Charków, 3 czerwca 1918 r. Nie pozostawiono I Korpusowi nawet pozorów, że poddał się nie okupantom niemieckim, a Radzie Regencyjnej. Beseler w brutalny sposób odmówił swym kreatorom w Radzie Regencyjnej udziału w rokowaniach, zażądał, by I Korpus poddał się bezpośrednio dowództwu niemieckiemu. Dowbor Muśnicki skwapliwie podporządkował się tym żądaniom.

¹³² W sierpniu 1918 r. dowborczycy, którzy w międzyczasie powrócili do kraju, wykazują swą wierność burżuazji polskiej i okupantom niemieckim, walcząc ze strajkującymi górnikami Zagłębia Dąbrowskiego. „Kozakami“ przezywają ich robotnicy, porównując sługusów beselerowskich z pachołkami carskimi. *Nasza sprawa*, organ Komitetu SDKPiL Zagłębia Dąbrowskiego, sierpień 1918 r.

4-tą dywizję generał carski Żeligowski. Część polskich kontrrewolucyjnych sił zbrojnych przerzucała reakcja w porozumieniu z misjami wojskowymi Ententy przez Moskwę, Jarosław i Niżnij Nowogród oraz Wołogdę do Murmanii, obsadzonego przez amerykańskie i angielskie wojska interwencyjne. Tę kontrrewolucyjną akcję popierały zgodnie zarówno ND jak i PPS. Organizowali ją Józef, Marian i ks. Kazimierz Lutosławscy, dopóki nie dosięgła ich karząca ręka władzy ludowej. W walce z rewolucją burżuazja polska łączyła się z Beselerem i Kornilowem, z Kołczakiem i Denikinem, zaciekłymi wrogami ludu pracującego, którzy byli jednocześnie wrogami narodu polskiego. Gotowa była oprzeć się o każdą obcą siłę zbrojną, chociażby to było zbrojne ramię katów polskiego narodu.

W 1919 r. miejsce ND na czele antyradzieckich ugrupowań polskich na terenie RSFSR zajmują piłsudczycy, a szczególnie ich organizacja dywersyjno - szpiegowska — POW. Szeroko stosowała ona sabotaż i dywersję, szykując grunt pod imperialistyczną ekspansję wojsk burżuazji polskiej przeciwko Państwu Radzieckiemu. Na terenie RSFSR prowadzili działalność dywersyjną następujący przywódcy POW: Miedziński na Ukrainie, Raczkiewicz na Białorusi, Pużak i Arciszewski w Moskwie, Kwapiński w Orle. Z Warszawą łączył ich Hołówko. Na terenie Państwa Radzieckiego z ramienia POW rozpoczął swą karierę szpiegostwem późniejszy minister sanacyjny Beck.^{132a} Jeśli przyjrzymy się dalszej karierze wymienionych powyżej osób, uderzy nas pokrewieństwo polityczne sanacji i prawicowego kierownictwa PPS.

Podczas, gdy burżuazja polska przyłączyła się do obozu międzynarodowej kontrrewolucji, polskie masy pracujące stanęły w obronie Republiki Rad.

W obliczu ofensywy niemieckiej *T r y b u n a*, naczelny organ SDKPiL wzywa do broni, do obrony Piotrogradu. Kierownictwo SDKPiL mobilizuje komunistów i bezpartyjnych do walki, do odparcia ofensywy wroga. 7 lipca 1918 r. CKW SDKPiL w Rosji nawołuje: „Wszyscy na posterunki, skupcie się przy komitetach dzielnicowych partii komunistów. Wszyscy do dzielnic. Wszyscy czerwonoarmiści do swych oddziałów“.¹³³

„Dokoła nas hordy imperialistów — woła Feliks D z i e r ż y ń s k i — zwyciężymy, gdy wszyscy staniemy się żołnierzami rewolucji“.¹³⁴

^{132a} J. K w a p i ń s k i: Organizacja bojowa. Katorga. Rewolucja rosyjska. Z moich wspomnień 1905—1919.

¹³³ *T r y b u n a* nr 112 z 7 lipca 1918 r.

¹³⁴ W XXXV-lecie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, s. 227. Ze sprawozdania obchodu 25-lecia SDKPiL w Moskwie.

Do obrony Republiki Radzieckiej nawołuje sekcja piotrogrodzka PPS-lewicy: „Rewolucja w niebezpieczeństwie. Czerwony Piotrogród zagrożony“. „Do broni, kto zdrow — do szeregów Czerwonej Armii, kto słaby, do organizacji pomocniczych“.¹³⁵ Nawet w dołach PPS-frakcji, a zwłaszcza w promieniu jej politycznego oddziaływania, wbrew kierownictwu operującemu wyświechtanym burżuazyjnym hasłem „neutralności“, rośnie sympatia do Republiki Radzieckiej, gotowość wzięcia udziału w walce w jej obronie. Znamiennym jest fakt, że na zwołanym w Moskwie przez PPS-frakcję podczas ofensywy niemieckiej wiecującej jeńców Polaków, byłych żołnierzy armii austro-węgierskiej i niemieckiej toczyła się dyskusja tak ostra, że nie uchwalono nawet rezolucji politycznej, a część obecnych wypowiedziała się za tworzeniem oddziałów zbrojnych na platformie obrony robotniczo-włościańskiej rewolucji rosyjskiej i walki o niepodległą, zjednoczoną Polskę Ludową.¹³⁶ Wiele takich oddziałów powstało podczas wojny domowej, były one częścią składową Armii Czerwonej. Walczyły w obronie Republiki Rad, widząc w jej zwycięstwie drogowskaz prowadzący ku Polsce Ludowej.

Z dokumentów dyplomatycznych wymienionych między Komisariatem Ludowym Spraw Zagranicznych Rosji Radzieckiej a Ministerstwem Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w grudniu 1918 r. wynika, że na terenie Rosji Radzieckiej walczyło kilka pułków polskich noszących nazwę miast polskich, poza tym wielu Polaków należało do innych jednostek armii rewolucyjnej spełniając chlubnie swe obowiązki patriotów i rewolucjonistów,¹³⁷ albowiem, jak uczył M a r c h l e w s k i, „tylko ten może służyć interesom narodu polskiego, kto służy interesom międzynarodowego proletariatu“.¹³⁸

Pierwszym rewolucyjnym pułkiem polskim stał się pułk rezerwowy stacjonujący w 1917 r. początkowo w Bobrujsku, potem w Biełgorodzie gubernii Kurskiej. Związany z miejscowym aktywnym robotniczym i kolejarzami, utrzymując ścisły kontakt z Radą Piotrogrodzką, pułk wziął czynny udział w życiu politycznym miasta, w wiecach, pochodach, wyborach. Pułk nie podporządkował się rozkazom Dowbora Muśnickiego. Odmówił wymarszu do Mińska, a następnie do Pińska. Wypowiedział się przeciwko kontynuowaniu wojny imperialistycznej.

¹³⁵ Archiwum Wydziału Historii Partii. Polacy w Rewolucji Październikowej, teka L/XI nr 72.

¹³⁶ N a B a r y k a d y. Wydawnictwo Moskiewskiego Komitetu Okręgowego PPS nr 2 z dn. 16 marca 1918.

¹³⁷ Czerwona księga. Zbiór dokumentów dyplomatycznych dotyczących rosyjsko-polskich stosunków od 1918 do 1920 r. RSFSR. Komisariat Ludowy Spraw Zagran. Moskwa 1920, s. 33 i 36.

¹³⁸ W XXXV rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, s. 201.

Pułk Biełgorodzki przyciągał do siebie żołnierzy Polaków swą aktywną, rewolucyjną postawą polityczną. Z 4 tysięcy ludzi wzrósł on do 6, 8, 10, wreszcie 15 tysięcy. Próby opanowania pułku przez tajną kontrrewolucyjną organizację „Placówka“ i klub oficerski zostały pokrzyżowane dzięki czujności żołnierzy. W dni przewrotu korniłowskiego żołnierze aresztowali 8 oficerów i zdecydowanie przeszli na stronę rewolucji, walcząc z kontrrewolucyjnymi zamachowcami.

Podczas ofensywy niemieckiej na początku 1918 r. pułk biełgorodzki noszący wówczas zaszczytne miano Pierwszego Rewolucyjnego Pułku Polskiego osłaniał przed wrogiem Republikę Radziecką. Wiernie służąc rewolucji wszedł on w marcu 1918 r. do Armii Czerwonej jako Czerwony Pułk Rewolucyjnej Warszawy.¹³⁹ Utworzył się przy nim oddział kawalerii, który następnie rozwinął się w Warszawski Pułk Czerwonych Huzarów. Polskimi były Lubelski Pułk Strzelecki, Siedlecki Pułk Strzelecki, Mazowiecki Pułk Czerwonych Ułanów, 4 Pułk Warszawski, sformowany w Witebsku. Przeważali Polacy w pułku Suwalskim, Grodzieńskim oraz w 5 pułku Wileńskim. Wielu Polaków było w pułku Mińskim.

Latem 1918 r. zorganizowana została w Tambowie Zachodnia Dywizja Strzelecka. Jądro jej stanowiły Czerwony Pułk Rewolucyjny Warszawy i 4 pułk Warszawski. Rosnąc wchłonęła ona żołnierzy różnych narodowości zgodnie z międzynarodowym charakterem Armii Czerwonej, ale jej zasadnicze kadry i dowództwo pozostały polskie. Walczyła ona na froncie południowo-wschodnim przeciwko Krasnowowi, na froncie zachodnim na terenie Litwy i Białorusi. Broniła władzy robotniczej przed interwencją Piłsudskiego, starła się z jego wojskami pod Lidą, stała w obronie Mińska.^{139a} Jej szlak bojowy zadaje kłam wszystkim tym, którzy wojnę 1920 r. usiłują przedstawić jako rzekomo narodową, gdy w rzeczywistości miała ona charakter klasowy. Starli się wówczas w walce nie Polacy i Rosjanie, a przedstawiciele kapitału polskiego, w większej jeszcze mierze francusko-angielskiego, z obrońcami pierwszej na świecie republiki robotniczo-chłopskiej.

Przy Zachodniej Dywizji Strzeleckiej jesienią 1918 r. powstała w Mińsku pierwsza polska szkoła oficerska kształcąca dowódców rewolucyjnego wojska — tzw. Kursy Czerwonych Dowódców. Przeniesiono je do Smoleńska i przemianowano na Szkołę Czerwonych Komunardów. Pierwszy zastęp młodych dowódców dała szkoła wojskom rewolucyjnym 26 lipca, drugi—12 września, trzeci—14 grudnia 1919 r. Wychowankowie tej szkoły

¹³⁹ *Żołnierz Polski* nr 14 z dnia 14(27) października 1917 r.

^{139a} Kalendarz komunistyczny na 1920 r. Moskwa — Smoleńsk 1920.

odznaczyli się w 1921 r. biorąc udział w szturmie na zbuntowany Kronstadt, w zdławieniu kontrrewolucyjnego buntu Antonowa.

Wychowankiem, a następnie komisarzem tej szkoły został Karol Świerczewski, żołnierz Armii Czerwonej, zahartowany w walce z wojskami Niemiec kajzerowskich, Krasnowa i Denikina.

W Armii Czerwonej w walce z interwencją i wewnętrzną kontrrewolucją dojrzał jako dowódca i rewolucjonista Konstanty Rokossowski. Za bohaterstwo w walce z Kołczakiem na froncie uralsko-syberyjskim i agentem Japonii baronem Ungern von Sternberg został on nagrodzony dwoma orderami Czerwonego Sztandaru i orderem Czerwonego Sztandaru Mongolskiej Republiki Ludowej.

Najwybitniejsi rewolucjoniści polscy wzięli udział w tworzeniu aparatu państwowego młodej republiki radzieckiej.

Feliks Dzierżyński mianowany 20 grudnia 1917 r. po zamordowaniu Uryckiego przewodniczącym Wszechrosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem stał na najbardziej wysuniętym posterunku walki z reakcją. Julian Marchlewski, zwolniony na żądanie rządu radzieckiego z niemieckiego obozu koncentracyjnego, został wybrany w lipcu 1918 r. członkiem Centralnego Komitetu Wykonawczego Rad Delegatów Robotników, Chłopów i Czerwonooarmistów. Bronisław Wesołowski — jeden z założycieli SDKPiL został odpowiedzialnym pracownikiem Centralnego Komitetu Wykonawczego Zjazdu Rad, sędzią Najwyższego Trybunału Republiki Radzieckiej. Wincenty Matuszewski i Jan Tarwacki, jedni z najstarszych członków SDKPiL brali udział w budowie władzy radzieckiej na Syberii, Stanisław Berson i Stanisław Kuleszyński — na Białorusi i Litwie, Zbigniew Fabierkiewicz — utalentowany dziennikarz, redaktor wydawnictw SDKPiL w Rosji — piotrogrodzkiej Trybuny i mińskiego Młota, czynnie współpracował z Komisarjatem Polskim, redagował jego organ Wiadomości Komisarjatu Polskiego.

W szeregach partii komunistycznej, partii Lenina i Stalina, hartowali się działacze SDKPiL i PPS-lewicy, wyzbywali się dotychczasowych błędów. W walce z interwencją i wewnętrzną kontrrewolucją rosły kadry bojowników o Polskę Ludową.

Niemieckie władze okupacyjne i burżuazja polska obawiały się bojowników, którzy dojrzeliby w ogniu rewolucji. Mimo wielokrotnej interwencji rządu radzieckiego, który zarówno podczas konferencji pokojowej

w Brześciu, jak po zawarciu pokoju domagał się od władz okupacyjnych zgody na powrót uchodźców, granica pozostawała zamknięta.¹⁴⁰

Rada Regencyjna zachowywała milczenie. Tłumaczy je nam K u r i e r W a r s z a w s k i w artykule wstępnym: „Wróćą oto znękane masy uchodźców, krocie zdezorientowanego żołnierza polskiego, zarażone „maksymalizmem rewolucyjnym“... Obawiamy się, że większość włościństwa i proletariatu naszego przebywającego w Rosji poddana naporowi sił mimowiednie i świadomie wywrotowych nie ocali swego narodowego realizmu i zdrowego rozsądku.“¹⁴¹

Do pokory wobec decyzji władz niemieckich, cierpliwości i spokoju nawołuje znękanych wygnańców arcybiskup Mohyłowa, tłumacząc otwarcie stosunek władz okupacyjnych do sprawy powrotu uchodźców ich obawą przeniesienia ruchu rewolucyjnego („nieporządków“) z Rosji do Polski.¹⁴²

Burżuazja boi się rewolucyjnego doświadczenia mas, szkoły wojny domowej. Nawet po powstaniu Państwa Polskiego boi się ona otworzyć granice przed setkami tysięcy stęsknionych za ziemią ojczystą wygnańców.

23 grudnia 1918 r. Komisariat Ludowy Spraw Zagranicznych zwraca uwagę rządowi polskiemu na koncentrację przy granicy olbrzymiej masy uchodźców czekających na powrót do kraju.¹⁴³ Przypomina o losie uchodźców 7 stycznia 1919 r.¹⁴⁴, 10 lutego 1919 r.,¹⁴⁵ 15 kwietnia 1919 r.,¹⁴⁶ 25 kwietnia 1919 r.¹⁴⁷ itd. Rząd polski odpowiada milczeniem. Prawo wygnańców powrotu do ojczyzny jest niewątpliwe, humanitaryzm rządu radzieckiego troszczącego się o obywateli polskich — oczywisty. A jednak milczy rząd Moraczewskiego, milczy rząd Paderewskiego. Burżuazja polska usiłuje kordonem straży odgradzić się od wpływu rewolucji.

Lecz Rady w Warszawie, Lublinie, Dąbrowie, Gwardia Zagłębiowska, Chłopska Republika Tarnobrzaska, pochody bezrobotnych świadczyły o tym, że żadne granice nie zdołają zasłonić młodego świata socjalizmu

¹⁴⁰ Wagę problemu powrotu uchodźców docenimy w całej pełni, gdy uwzględnimy, że w Rosji przebywało podówczas ponad 2 miliony Polaków.

¹⁴¹ Cytuję według art. „Z okopów Św. Trójcy“. *Trybuna* nr 1 z dn. 28(15) stycznia 1918 r.

¹⁴² *Echo Polskie* nr 67 z dn. 14 kwietnia 1918 r.

¹⁴³ Czerwona Księga. Zbiór dokumentów dyplomatycznych dotyczących rosyjsko-polskich stosunków od 1918 do 1920 r., dokument nr 15, s. 31.

¹⁴⁴ Tamże, dokument nr 20, s. 37.

¹⁴⁵ Tamże, dokument nr 28, s. 44.

¹⁴⁶ Tamże, dokument nr 40, s. 57.

¹⁴⁷ Tamże, dokument nr 44, s. 61.

przed oczami mas pracujących krajów kapitalistycznych. Proletariat polski w 1918 r. stawał do walki o Polskę Ludową, mając przed sobą wielki wzór Rewolucji Październikowej. W jego pierwszych szeregach szli bojownicy zwycięskiego Października: „Tysiące polskich robotników powracających z Rosji do ojczyzny przenoszą i do nas iskry tego wspaniałego rewolucyjnego pożaru, który objął Rosję proletariacką“ — pisze Zarząd Główny SDKPiL witając VI zjazd Rad.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Trybuna nr 212(240), z dn. 9 listopada 1918 r.

рардова и свекло-сахарных заводов Варшавского промышленного округа показывает, какие чудовищные размеры и формы принимает в условиях быстрого роста промышленности капиталистическая эксплуатация. Структуру нового класса, пролетариата, автор пытается показать на примере Варшавы, которая на переломе 70-ых и 80-ых лет XIX ст. превращается окончательно из шляхетско-мещанского феодального города в капиталистическую столицу польского народа. В состав варшавского пролетариата рядом с основной массой иммигрирующих в промышленность выходцев из крестьян вошло значительное количество обедневших ремесленников и известная группа деклассированной мелкой шляхты. В этой среде живы традиции патриотической конспирации Красных и повстанческой борьбы 1863 г., что имело известное значение в период складывания идеологии рабочего класса.

В дальнейшем на материалах Варшавского промышленного округа автор занимается анализом положения польского пролетариата, особенно вопросом о влиянии крупной стачки 1883 г. в Жирардовской бумаго-прядильной фабрике на уровень заработной платы.

Автор показывает, что успешное сопротивление наступлению буржуазии оказали именно те группы рабочего класса, которые благодаря пропаганде „Пролетариата” быстрее осознали свои экономические и политические интересы и солидарно поднялись на борьбу за улучшение своего быта, за осуществление великих исторических задач своего класса.

В итоге своего расследования автор констатирует, что основные социально-экономические предпосылки для возникновения революционного рабочего движения сложились в Польше, на примере Варшавы и варшавского промышленного района, на рубеже 1870 и 1880-ых лет.

ВАЛЕНТИНА НАЙДУС

УЧАСТИЕ ПОЛЯКОВ В ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

(Ко дню 35-ой годовщины Октябрьской Революции)

Февральская Революция свергнув царизм открыла перед польским народом перспективу социального и национального освобождения. На это указывало послание польскому народу, принятое по предложению большевиков Петроградским Советом Рабочих и Солдатских Депутатов. Быстрый ход революционных событий активизовал издавна работающих в России польских рабочих, а также массу польских беженцев, эвакуированных во время войны в глубь России. Во время Февральской Революции в Москве и Петрограде состоялись массовые польские митинги и демонстрации. На основании приобретенной законности в 34 городах, преимущественно в промышленных центрах, возникают польские революционные организации социаль-демократической группы СДКПиЛ (Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy). Они сотрудничали с большевиками, а когда партия большевиков в апреле 1917 г. приступила к выполнению ленинско-сталинского плана перерождения буржуазно-демократической революции в социалистическую, они соединились с большевиками по организации, гарантируя таким образом единство действий польского пролетариата с русским в России. Один из основателей СДКПиЛ Феликс Дзержински на VI съезде партии больше-

виков в августе 1917 г. был избран членом Центрального Комитета, а 16/29 октября был определен в партийный центр, который под руководством Сталина организовал вооруженное восстание в Петрограде.

В победе социалистической революции в России, в ее воздействии на международное движение СДКПиЛ усматривала путь к освобождению и объединению польской нации, к миру, демократии и социализму.

В польской рабочей среде в России бок о бок с группами СДКПиЛ возникали секции ППС — левизы. Руководители ППС — левизы в России приветствовали Февральскую Революцию, но не заметили близкой возможности социалистической революции и не подготовились к перерождению буржуазной революции в социалистическую. Местные организации ППС — левизы в рабочих центрах везде там, где сказывалось сильное влияние партии большевиков, где действовали влиятельные группы СДКПиЛ, приближались к революционной борьбе. Под давлением своих низов в ППС — левизе происходила знаменательная эволюция от наполовину меньшевистских до революционных большевистских позиций.

Польская буржуазия, уstraшенная быстрым ростом революционной борьбы, участием в ней польского пролетариата, активизацией широких масс польских беженцев, не отважилась летом 1917 г. явно выступить против революции. Ее группы от НД (Narodowa Demokracja) до ППС — фракции (PPS — frakcja) включительно провозглашали лозунг мнимой нейтральности, пытались отгораживать польские рабочие массы от русской революции путем усиленной националистической пропаганды. Одновременно они развивали широко задуманную организационную деятельность, стараясь привлечь польские трудящиеся массы к буржуазным обществам. При содействии русского Главного Штаба и дипломатических представителей Антанты польская буржуазия организовала собственные вооруженные силы (в первую очередь I Корпус Довбора-Мусницкого) целью которых было изолировать солдата-поляка от русской революционной армии и использовать его для защиты имений польских помещиков Белоруссии и Украины от борющихся за землю крестьян, а в дальнейшем после возвращения на родину, для братоубийственной борьбы с польским трудящимся народом.

Поползновениям польской реакции противостояло массовое движение солдат, выражающееся в многочисленных резолюциях, протестующих против образования военных сил польской контрреволюции. Во время съезда польских военных, который был организован НД (Narodowa Demokracja) поднялась на борьбу оппозиция. В I Корпусе Довбора-Мусницкого среди рядовых волнения не прекращались. Белгородский полк высказался за власть советов.

Победоносное октябрьское восстание передало всю власть в руки рабоче-крестьянского правительства с Лениным и Сталином во главе.

Декретом о мире советское правительство извещало всех, что оно готово начать переговоры о заключении мира без аннексии и контрибуции, основанного на праве самосредделения народов. Опубликованная 3.16.X.1917 г. декларация признавала за всеми народами б. Царской Империи право к самостоятельному определению своей судьбы. Во время мирных переговоров в Брест-Литовске 30.XII.1917 г./12.I.1918 г. советское правительство потребовало эвакуации из Польши немецких войск, упразднения навязанных оккупантом учреждений, предоставления польскому народу возможности решений в области своего международного положения и государственного строя. 23.VIII/5.IX.1918 г. советское правительство де-

нонсировало трактаты о разделах Польши и еще раз подтвердило право польского народа к объединению и независимости.

Судьбой двухмиллионной с лишком массы польских беженцев в России занялся Комиссариат по польским делам, созданный при руководимом товарищем Сталином Нар. Комиссариате по делам национальностей. Советское правительство поручило Комиссариату по польским делам попечение о памятниках польской национальной культуры. Ему должны были передаваться библиотеки, галереи картин, архивы, научные коллекции, церковная утварь и т. п. На его попечение были эвакуированные из Царства Польского предприятия и разного рода учреждения. Под его руководством организовалась в России польская школьная сетка.

Польские трудящиеся массы приняли активное участие в установлении советской власти и в стройке советского государственного аппарата.

Самые выдающиеся вожди польского пролетариата Ф. Дзержински, Ю. Мархлевски, Б. Вэсоловски заняли ответственные государственные посты. Члены СДКПиЛ и ППС — левизы активно работали в Комиссариате по польским делам.

Польская буржуазия сбросила маску нейтральности. Ведет шпионскую и диверсионную работу. Организует все новые вооруженные отряды для борьбы с рабоче-крестьянской республикой, передает команду над ними самым злейшим врагам польской нации — Корнилову и Колчаку, англо-американским оккупантам в Мурманске и царско-немецким оккупантам Польши, Белоруссии и Украины. Но декрет о мире, о земле для крестьян и декларация о правах народов России заговорили к их собственным солдатам.

Растут и укрепляются польские революционные военные части: Красный полк революционной Варшавы, 4-ый Варшавский полк, Люблинский стрелковый полк, Седлецкий стрелковый полк, Мазовецкий полк красных улан, Варшавский полк красных гусар. Поляки составляют большинство в Сувальском, Гродненском, 5 Виленском полках. Польские по составу были основные кадры и команда Западной Дивизии Красной Армии.

В разгаре революции, на фронтах гражданской войны росли и закалялись польские коммунисты, дабы после возвращения на родину стать в первых рядах польского пролетариата, борющегося за Народную Польшу, за рабоче-крестьянское правительство.

ТАДЕУШ ЛЕВИЦКИ

СЛАВЯНСКАЯ КОЛОНИЗАЦИЯ И СЛАВЯНСКИЕ РАБЫ В МУСУЛЬМАНСКИХ СТРАНАХ ПО ДАННЫМ СРЕДНЕВЕКОВЫХ АРАВСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

Почти в самом начале существования калифата на его территории появляются довольно многочисленные группы славян, которых арабы называют Saqlab или Siqlab (множ. число Saqaliba), что связано с византийским определением и средне-латинским Sclavi. Среди этих пришельцев с одной стороны находятся небольшие группы вольных поселенцев, а с другой — гораздо более многочисленная масса рабов.

Славянские переселенцы появляются на территории арабского государства уже во второй половине VII ст. Автор имеет здесь ввиду македонских славян, пере-

qu'elle était, se transforme en cité capitaliste. A côté de la masse d'immigrés campagnards, constituant fondamental du prolétariat de Varsovie, il y entre un grand nombre d'artisans paupérisés et un certain groupe de nobles appauvris. Dans ce milieu les traditions des luttes insurrectionnelles, et des conspirations „rouges“ de 1863 sont encore vivaces, ce qui aura son importance à l'époque où l'idéologie de la classe ouvrière va se former.

En étudiant plus loin la situation du prolétariat polonais, l'auteur relève les formes brutales d'exploitation pratiquées par la bourgeoisie, le nombre élevé d'accidents de travail, les salaires exceptionnellement bas, et tendant encore à baisser, une mortalité élevée etc. Elle souligne que l'offensive de la bourgeoisie rencontre la résistance victorieuse de certains milieux ouvriers mûris plus rapidement grâce à la propagande exercée par l'organisation du „Prolétariat“, qui entrèrent en lutte pour de meilleures conditions d'existence.

Dans son résumé final l'auteur constate que les conditions pour la naissance d'un mouvement ouvrier révolutionnaire se préparaient en Pologne, en premier lieu à Varsovie, aux approches de 1880.

WALENTYNA NAJDUS

LES POLONAIS DANS LA RÉVOLUTION D'OCTOBRE (pour le 35. anniversaire de la Révolution d'Octobre)

La révolution de Février, en renversant le gouvernement des tsars, ouvrait à la nation polonaise la perspective de la délivrance sociale et nationale. Le manifeste adressé à la nation polonaise sur l'initiative des bolchéviks par le Conseil des Délégués Ouvriers et Soldats de Péetrograd l'indiquait clairement. Le développement rapide des événements révolutionnaires mit en activité les ouvriers polonais qui depuis des années avaient travaillé en Russie, ainsi que la masse des réfugiés polonais évacués durant la guerre au fond de ce pays. Pendant la révolution de Février de grandes assemblées et des manifestations polonaises eurent lieu à Péetrograd et à Moscou. Profitant de la légalité fraîchement acquise, des organisations révolutionnaires social-démocratiques polonaises du groupe SDKPL surgirent dans 34 villes, pour la plupart centres d'industrie. Ces organisations collaboraient avec les bolchéviks, et lorsque en avril 1917 le parti bolchévik initia la réalisation du plan de Lénine et Staline tendant à transformer la révolution bourgeoise-démocratique en une révolution socialiste, les groupements polonais se réunirent à lui pour assurer de cette manière l'unité d'action du prolétariat polonais et russe en Russie. L'un des fondateurs du SDKPL, Félix Dzierżyński, fut élu membre du Comité Central au VI-me congrès du parti bolchévik, en août 1917 et le 16 (29) Octobre il fut appelé au Groupement du Parti, qui organisait sous la direction de Staline l'insurrection armée à Petrograd. La SDKPL apercevait dans le triomphe de la révolution socialiste en Russie, dans son action sur le mouvement ouvrier international, le chemin menant à la liberté et à l'union de la nation polonaise, à la paix, à la démocratie et au socialisme.

Dans les milieux ouvriers polonais en Russie les sections du PPS de gauche se formaient côte à côte avec les organisations du SDKPL. Les milieux dirigeants du PPS de gauche accueillirent avec joie la révolution de Février, mais n'aperçurent

pas la proche perspective d'une révolution socialiste en Russie, ne s'adaptèrent pas à l'idée d'une transmutation de la révolution bourgeoise en révolution socialiste. Les organisations du PPS de gauche dans les milieux ouvriers, là surtout où l'influence du parti bolchévik prévalait, où des groupes influents du SDKPL étaient actifs, se rapprochaient de la lutte révolutionnaire; la pression exercée par la masse des membres sur les dirigeants fit avancer le PPS de gauche en Russie de parti de centre et à demi-menchévik qu'il était, vers la position révolutionnaire des bolchéviks. La bourgeoisie polonaise effrayée du progrès rapide de la lutte révolutionnaire, de la part qu'y prenait le prolétariat polonais, de l'activité développée au sein de la masse des réfugiés polonais, n'osa pas, pendant l'été 1917, prendre position franchement contre la révolution. Ses groupements, depuis la ND jusqu'à la PPS-fraction inclusivement, affichaient la neutralité. A l'aide de la propagande nationaliste elle s'efforçait de détacher les masses ouvrières polonaises de la révolution russe, en développant en même temps une activité d'organisation de large envergure pour attirer les ouvriers polonais dans les associations bourgeoises. Avec l'aide du Quartier Général russe et des représentants diplomatiques de l'Entente, la bourgeoisie polonaise organisait une force militaire propre (en premier lieu le I Corps de Dowbor Muśnicki), pour séparer le soldat polonais de l'armée révolutionnaire russe, et l'employer à la défense des grandes propriétés polonaises en Russie Blanche et en Ukraine contre les paysans luttant pour la terre, et plus tard, dans le cas où l'armée rentrerait en Pologne, à une lutte fratricide contre le peuple polonais.

La masse des soldats s'opposa à ces dessins des réactionnaires polonais. De nombreuses protestations furent votées contre la formation d'une force armée polonaise contre-révolutionnaire. À une assemblée de militaires convoquée par les Démocrates Nationaux une opposition éleva la voix. Dans le I Corps de Dowbor Muśnicki la désaffection ne cessait de gronder parmi les soldats. Le régiment de Bielgorod se prononça pour le pouvoir des Soviets.

L'insurrection victorieuse d'Octobre remit tout le pouvoir aux mains des soviets, du gouvernement des paysans et des ouvriers, dirigé par Lénine et Staline. Le gouvernement soviétique annonça par son décret sur la paix qu'il était prêt à conclure une paix sans annexion et sans contribution, fondée sur le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes. La déclaration des droits des nations en Russie, publiée le 3 16) Novembre 1917, reconnut le droit de toutes les nations composant l'empire des tsars, de décider librement de leur sort. Au cours des pourparlers de paix à Brześc, le 30 Décembre 1917 (12 Janvier 1918), le gouvernement soviétique exigea que les troupes allemandes et les institutions imposées par l'occupation fussent retirées de Pologne et que la nation polonaise reçoive la possibilité de décider de sa situation internationale et de la constitution de son état. Le 23 août (5 septembre) 1918 le Gouvernement des Soviets dénonça les traités de partages et déclara encore une fois le droit de la nation polonaise à l'unification et à l'indépendance. Le Commissariat des affaires polonaises, organisé auprès du Commissariat pour les Nationalités dirigé par Staline, s'occupa du sort de la foule de deux millions de réfugiés polonais en Russie. Le gouvernement soviétique confia au Commissariat des affaires polonaises le soin de veiller sur les reliques de la culture nationale polonaise. On devait lui transmettre les bibliothèques, les galeries de peintures, les archives et collections scientifiques, les ornements liturgiques etc. Les entreprises et les institutions évacuées

de Pologne Russe se trouvaient sous sa charge et c'est sous sa direction que l'on fonda tout un réseau d'écoles polonaises en Russie.

Les masses ouvrières polonaises prirent une part active à l'institution du pouvoir soviétique et à l'organisation de l'appareil gouvernemental Soviétique.

Les chefs les plus éminents du prolétariat polonais tels que F. Dzierżyński, J. Marchlewski, B. Wesołowski occupèrent dans l'état des postes de haute responsabilité. Les membres du SDKPL et du PPS de gauche travaillaient activement dans le Commissariat pour les affaires polonaises.

Cependant la bourgeoisie polonaise jeta le masque de la neutralité; elle entreprit une activité d'espionnage et de diversion. Elle formait continuellement de nouvelles unités militaires contre la République des paysans et des ouvriers, elle les soumettait au commandement des pires ennemis de la nation polonaise, de Kornilow et de Kołczak, des occupants américains de Murmańsk, des occupants allemands de la Pologne, de la Russie Blanche, de l'Ukraine. Pourtant les décrets sur la paix et la terre, et la déclaration des droits des peuples en Russie émouvaient ses propres soldats.

Il se formaient cependant des unités militaires-révolutionnaires polonaises: le Régiment Rouge de la ville révolutionnaire de Varsovie, le Régiment des Chasseurs de Lublin, le Régiment des Uhlans Rouges Mazoviens, le Régiment des Hussards Rouges de Varsovie. Ces unités ne cessaient de croître et de se fortifier. Les Polonais étaient en majorité dans les régiments de Suwałki, de Grodno, dans le 5-me régiment de Wilno. Les principaux cadres et le commandement de la Division ouest de l'Armée Rouge étaient également polonais.

Au cours de la révolution, sur les fronts de la guerre civile les communistes polonais croissaient et s'aguerrissaient afin que, rentrés dans le pays, ils puissent marcher au premier rang dans la lutte du prolétariat pour une Pologne démocratique et un gouvernement des ouvriers et des paysans.

TADEUSZ LEWICKI

LA COLONISATION SLAVE ET LES ESCLAVES SLAVES DANS LES PAYS MUSULMANS D'APRÈS LES ÉCRIVAINS ARABES DU MOYEN-ÂGE

Dans les premiers temps de l'existence du Califat et presque à son début, on voit apparaître dans les pays qui lui sont soumis des groupes assez nombreux de Slaves, auxquels les Arabes donnent le nom de Saqlab ou Siqlab (au pluriel Saqaliba), une appellation analogue à l'expression latine Sclavi. Cette population de nouveaux venus se composait d'une part de petits groupes de colons Slaves libres, d'autre part d'une masse beaucoup plus nombreuse d'esclaves. Les colons Slaves font leur apparition sur les territoires de l'état arabe dès la seconde moitié du VII-e siècle. Il s'agit ici de Slaves macédoniens, établis en Asie Mineure par le gouvernement byzantin pour combattre les Arabes. Ces Slaves cependant passaient parfois en masse du côté des Arabes qui les établissaient en groupements compacts dans la Syrie du Nord. Il se peut du reste que certains de ces groupes syriens se rattachent par leur origine aux Slaves de l'est, enlevés par les Arabes dans la première